

ΙΣΤΟΡΙΑ. — Έγγραφα σχετικά με την Νεωτέραν Έλληνικήν Ιστορίαν από την άρχαιακήν σειράν «Papiers d'Agents» του Quai d'Orsay, υπό τής κυρίας Βασιλικής Πλαγιανάκου-Μπεκιάρη*, διά του 'Ακαδημαϊκοῦ κ. Διον. Ζακυθηνοῦ.

Ἡ Διεύθυνσις τῶν ἀρχείων τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἐρευνητῶν τὸν Ἰούλιον τοῦ 1975 μίαν νέαν ἀρχαιακήν σειράν, ἡ ὁποία ἐπιγράφεται «Papiers d'Agents, Papiers d'État - Papiers Privés», εἶναι καθιερωμένη μετὸν σύντομον τίτλον «Papiers d'Agents» καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ κατάλοιπα Γάλλων πολιτικῶν ἢ διπλωματῶν, προσερχόμενα ἀπὸ δωρεὰς ἢ ἀγοράν. Τὰ περισσότερα ἐξ αὐτῶν ἀπόκεινται ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, ὠρισμένα δὲ πλεόν τῆς ἑκατονταετίας. Πρόκειται περὶ καταλοίπων Πρωθυπουργῶν, Ὑπουργῶν (κυρίως τῶν Ἐξωτερικῶν), ἀνωτάτων ὑπαλλήλων τοῦ Γαλλικοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν ἢ ἐκπροσώπων — κατὰ κανόνα διπλωματικῶν — τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως εἰς διαφόρους χώρας.

Κατόπιν εἰσηγήσεως τοῦ Κέντρου Ἐρεῦνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ, ἡ Σύγκλητος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ἀπεφάσισε νὰ διεξαχθῆ ἔρευνα εἰς τὴν νέαν ἀρχαιακήν σειράν¹. Σκοπὸς τῆς ἐρεῦνης ἦτο ἡ ἐντόπισις (πρὸς μικροφωτογράφησιν) ἐγγράφων ἀναφερομένων εἰς τὴν νεωτέραν ἑλληνικήν ἱστορίαν.

Βασικὸν βοήθημα διὰ τὴν ἐντόπισιν ἐγγράφων ἀπετέλεσαν τέσσαρες δακτυλογραφημένοι ἀρχαιακοὶ κατάλογοι — εὑρετήρια κυρίων ὀνομάτων. Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ πρώτου εὑρετηρίου² ἀναγράφονται τὰ ὀνοματεπώνυμα τῶν προσώπων τῶν ὀπίων κατάλοιπα περιέχονται εἰς τὰ «Papiers d'Agents», ἡ ὑπηρεσιακὴ ιδιότης ἐκάστου, ὁ τόπος ἢ οἱ τόποι ὅπου ὑπηρετήσῃ (προκειμένου περὶ ἐκπροσώπου τῆς Γαλλίας εἰς τὸ ἐξωτερικόν), ὁ ὄγκος τῶν καταλοίπων του (ἀριθμὸς τόμων ἢ φακέ-

* VASSILIKI PLAYANAKOU-BEKIARI, Documents concernant l'histoire moderne de la Grèce dans la série «Papiers d'Agents» des archives du Quai d'Orsay.

1. Ἡ σχετικὴ ἀπόφασις ἐλήφθη κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 12ης Ἰουλίου 1983.

Ἐυχαριστίαι διατυπώνονται καὶ ἀπὸ τὴν θέσιν αὐτὴν πρὸς τὴν Διεύθυνσιν καὶ τὸ προσωπικὸν τῶν ἀρχείων τοῦ Quai d'Orsay διὰ τὴν προθυμίαν μετὸν ὁποῖαν διευκόλυναν τὴν ἔρευναν. Ἡ ἔρευνα εἰς τὰ «Papiers d'Agents» (καὶ εἰς ἄλλα γαλλικὰ ἀρχεῖα) διεξήχθη ἀπὸ 23/8 ἕως 22/9/83· σχετικῶς βλ. Ἐκθεσιν Β. Πλαγιανάκου-Μπεκιάρη «Περὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀποστολῆς τῆς στὸ Παρίσι πρὸς ἀρχαιακὴν ἔρευναν», Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τ. 52/2 (1983), σσ. 697 - 702.

2. Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ εὑρετηρίου ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή *Papiers d'Agents, Inventaire, Fonds nominatifs, Papiers d'État - Papiers Privés* καὶ ἡ σημείωσις *Communicables à compter du 1er juillet 1975*.

λων), αί άκραΐαι χρονολογικαί ένδειξεις τών περιεχομένων έγγραφων και ό κωδικός αριθμός ταξινομήσεως αυτών. Είς τήν συνέχειαν τοῦ πρώτου εύρετηρίου και είς τά έπόμενα έντοπίζονται, βάσει τών έπωνύμων τών επί μέρους προσώπων, οί κατάλογοι τών καταλοίπων των³, αναλυτικώτεροι ή συνοπτικώτεροι, ύσον άφορᾶ τó περιεχόμενον εκάστου τόμου ή φακέλου⁴. Κατ' εξαίρεσιν, έχουν συνταχθῆ και άνεξάρτητοι κατάλογοι καταλοίπων ώρισμένων προσώπων, περισσότερον αναλυτικοί άπό εκείνους τών εύρετηρίων.

Διά τήν επίλογήν έγγραφων πρòς έρευναν έπεσημάνθησαν (είς τήν άρχήν τοῦ πρώτου εύρετηρίου) τά όνόματα τών Πρεσβευτῶν ή άλλων διπλωματῶν οί όποιοί είχον ύπηρετήσει είς τήν Γαλλικήν Πρεσβείαν τών 'Αθηνῶν, άκολούθως δέ άνεζητήθησαν (είς τούς καταλόγους - εύρετήρια) οί φακέλοι με τās οικείας χρονολογικās ένδειξεις και έμελετήθησαν κατάλογοι καταλοίπων διαφόρων προσώπων. 'Η αύτοψία τοῦ ύλικοῦ δέν είχε πάντοτε ίκανοποιητικά ή τά άναμενόμενα άποτελέσματα, ιδιαιτέρως είς όσας περιπτώσεις οί κατάλογοι δέν παρείχον πληροφορίας διά τήν φύσιν τών έγγραφων. 'Ας σημειωθῆ ότι οί φακέλοι τών καταλοίπων τών Πρεσβευτῶν Bourée, Montholon, Moustier και Mouy με χρονολογικās ένδειξεις τῆς περιόδου τῆς πρεσβείας των είς τās 'Αθήνας δέν παρουσιάζουν ένδιαφέρον, διότι άποτελοῦνται άπό άλληλογραφίαν προσωπικῆς φύσεως και σχέδια ή αντίγραφα διπλωματικῶν εκθέσεων⁵. Είς τά κατάλοιπα μερικῶν άλλων διπλωματῶν άνευρέθησαν πρòς μικροφωτογράφησιν έγγραφα άναφερόμενα είς τά έλληνικά πράγματα. Πρόκειται περι έγγραφων διαφόρων χρονικῶν περιόδων, μεταξύ δέ αυτών ιδιαιτέρως ένδιαφέροντα, διά τήν ποικιλίαν και τόν όγκον ποῦ έμφανίζουσι, είναι τά έγγραφα τῆς περιόδου τῆς 'Ελληνικῆς 'Επαναστάσεως. Τά έγγραφα αυτά περιέχονται είς τά κατάλοιπα τοῦ

3. Είς τά εύρετήρια συμβαίνει νά μήν ύπάρχουν κατάλογοι καταλοίπων προσώπων τά όποια μνημονεύονται είς τήν άρχήν τοῦ πρώτου εύρετηρίου, παρατηρεῖται δέ και τó αντίθετον. Μεταξύ τών προσώπων αυτών περιλαμβάνονται (άντιστοιχως) οί Πρεσβευταί τῆς Γαλλίας είς τās 'Αθήνας Montholon και Ormesson.

4. 'Αντιπροσωπευτικά δείγματα καταλόγων διαφόρων κατηγοριῶν άποτελοῦν κατάλογοι καταλοίπων είς τά όποια έπεσημάνθησαν έγγραφα πρòς μικροφωτογράφησιν. Φωτοαντίγραφα τών καταλόγων αυτών εύρίσκονται είς τó Κέντρον 'Ερεῦνης τῆς 'Ιστορίας τοῦ Νεωτέρου 'Ελληνισμοῦ τῆς 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν (έλλείπουσιν κατάλογοι καταλοίπων τών Lagrené, Saillard και St Ouen).

5. Τά πρωτότυπα τών εκθέσεων τῆς Γαλλικῆς Πρεσβείας τών 'Αθηνῶν πρòς τó Γαλλικόν 'Υπουργεῖον τών 'Εξωτερικῶν ἔως τó έτος 1918 έχουν μικροφωτογραφηθῆ άπό τó Κέντρον (βλ. 'Ε. Πρεβελάκη, *Τó Κέντρον 'Ερεῦνης τῆς 'Ιστορίας τοῦ Νεωτέρου 'Ελληνισμοῦ*, 'Αθήνα 1985, σσ. 66 - 67) ή μικροφωτογράφησις συνεχίζεται είς τήν *Série Z, Europe 1919 - 1940, Grèce*.

Émile Desages, τῶν ὁποίων ἔχει συνταχθῆ ἰδιαιτέρος κατάλογος⁶, ὁ ἀξιολογώτερος ἴσως μεταξὺ τῶν καταλόγων τῆς κατηγορίας αὐτῆς.

Καὶ ὁ κατάλογος αὐτὸς εἶναι δακτυλογραφημένος. Ἐπιγράφεται «Inventaire du Fonds Émile Desages (1793 - 1850)» καὶ καλύπτει 374 σελίδας μικροῦ τετάρτου σχήματος. Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ καταλόγου ὑπάρχει εἰσαγωγή⁷ καὶ εἶδος πίνακος περιεχομένων⁸, ἐν συνεχείᾳ δὲ περιγράφονται τὰ κατάλοιπα τοῦ Desages, περιεχόμενα εἰς 57 τόμους. Ἐκ τῶν τόμων αὐτῶν οἱ πρῶτοι 19 (τὸ δεύτερον τμήμα τοῦ πρώτου καὶ οἱ ἐπόμενοι 18) φέρουν τὸν τίτλον «Indépendance Grecque», καίτοι δὲ ἀποτελοῦν τὸ τρίτον σχεδὸν τοῦ ἀρχείου τοῦ Desages, ἡ περιγραφή τῶν ἐγγράφων ποὺ περιλαμβάνουν καλύπτει τὰ δύο τρίτα τῶν σελίδων τοῦ καταλόγου (σσ. 18 - 246). Ἡ δυσαναλογία αὐτὴ παρατηρεῖται, ἐπειδὴ τὸ ὑλικὸν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως περιγράφεται κατ' ἐγγράφον ἢ κατὰ φάκελον ἐγγράφων, ἐνῶ τὸ ὑλικὸν τῶν ὑπολοίπων τόμων δὲν περιγράφεται πάντοτε κατὰ τὴν ἰδίαν μέθοδον⁹.

Κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ ὑλικοῦ τῶν πρώτων 19 τόμων ἀναγράφεται ἡ χρονολογικὴ ἔνδειξις (ἐντὸς παρενθέσεως, ὅταν συνάγεται) ἢ καὶ ὁ τόπος ἀποστολῆς τοῦ ἐγγράφου¹⁰ (προκειμένου περὶ φακέλων, ἀναγράφονται αἱ ἀκραῖαι χρονολογικαὶ ἔνδειξεις τῶν ἐγγράφων τῶν), παρέχονται περιλήψεις τοῦ περιεχομένου τῶν ἐπὶ μέρους ἐγγράφων ἢ φακέλων, εἰς ἀρκετὰς δὲ περιπτώσεις σημειώνεται ἐὰν τὸ περιγραφόμενον ἐγγράφον εἶναι σχέδιον, πρωτότυπον κ.τ.ῶ. Ἐὰν εἶναι σχέδιον τοῦ ὁποίου ἔχει ἐντοπισθῆ τὸ πρωτότυπον εἰς ἄλλην ἀρχεῖακὴν σειρὰν τοῦ Quai d'Orsay¹¹,

6. Φωτοαντίγραφον τοῦ καταλόγου εὐρίσκεται εἰς τὸ αὐτὸ Κέντρον.

7. Ὑπὸ G. Dethan, ἀπὸ 15 Δεκεμβρίου 1959.

8. Πρόκειται περὶ συνοπτικοῦ καταλόγου τοῦ ὑλικοῦ, ὁ ὁποῖος ἀπεικονίζει παλαιότεραν ταξινομήσιν τῶν ἐπὶ μέρους φακέλων καὶ φέρει προσθήκας ἀριθμῶν διαφόρων τόμων· αἱ ἀριθμοὶ δηλώνουν τοὺς τόμους ὅπου σήμερον εὐρίσκονται οἱ φάκελοι.

9. Τὸ ὑλικὸν τῶν ὑπολοίπων τόμων περιγράφεται ἀναλυτικῶς (κατ' ἐγγράφον ἢ κατὰ φάκελον) ἢ συνοπτικῶς (κατὰ κατηγορίαν ἐγγράφων) ἢ ἀπλῶς μνημονεύεται· εἶναι χρονολογημένον ἀπὸ τὸ τρίτον ἔτος τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως ἕως τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ κατὰ τὸ μεγαλύτερον τμήμα του ἀναφέρεται εἰς θέματα ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς Γαλλίας, ἰδιαιτέρας κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου. Εἰς ὠρισμένους τόμους περιέχονται καὶ πολλὰ κείμενα τοῦ Desages (ἀναλύσεις διπλωματικῶν ἐκθέσεων, ὑπομνήματα, ἱστορικαὶ σημειώσεις κ.λπ.). Ἐπίσης ἐπιστολαὶ τοῦ ἢ ἄλλα κείμενα ποὺ ἀφοροῦν θέματα ἑλληνικὰ (βλ. σ. 451 καὶ παράρτημα).

10. Προκειμένου περὶ κυβερνητικῶν ὁδηγιῶν καὶ διπλωματικῶν ἐκθέσεων, ὁ τόπος ἀποστολῆς δὲν ἀναγράφεται κατὰ κανόνα (συνάγεται).

11. Πρόκειται κυρίως διὰ τὴν ἀρχεῖακὴν σειρὰν *Correspondance Politique-Turquie* (σχετικῶς βλ. σ. 449)· ἔχουν ἐντοπισθῆ καὶ μερικὰ πρωτότυπα ἐγγραφα εἰς τὰς σειρὰς *Correspondance Politique-Grèce* καὶ *Mémoires et Documents*.

αναγράφεται και ό τίτλος τής σειράς· επίσης ό αριθμός του τόμου και τά φύλλα του όπου εύρίσκεται τó πρωτότυπον.

Ή λεπτομερειακή περιγραφή τών καταλοίπων του Desages που άφορούν τήν 'Ελληνικήν 'Επανάστασιν, καθώς και ή σύνταξις του όλου καταλόγου, όφείλεται, όπως αναφέρεται εις τήν εισαγωγήν του, εις τόν ζήλον και τόν μόχθον τής άρχαιο-νόμου (archiviste) Georgette Brasart Léon de Groer, έγινε δέ κατά τά έτη 1946 - 1947, κατόπιν σχετικής άποφάσεως τής άρχαιακής ύπηρεσίας του Quai d'Orsay. 'Επειδή, κατά τήν αυτοψίαν τών έγγραφων, διεπιστώθη ότι ένα τμήμα του μόχθου που προϋποθέτει ή περιγραφή του ύλικου τών πρώτων 19 τόμων δέν ήτο δυνατόν να άξιοποιηθῆ, διότι δέν άνευρίσκοντο εις τήν οικείαν θέσιν έντός του καταλόγου αι περιγραφαι πλείστων έγγραφων, ήλέγχθη ή σειρά ταξινομήσεως διαφόρων έγγραφων εκάστου τόμου παραλλήλως προς τήν περιγραφήν των εις τόν κατάλογον, όποτε έφάνη ότι πολλάί σελίδες του καταλόγου, όπου περιγράφονται έγγραφα περιεχόμενα εις τούς τόμους 4, 5, 10, 14, 15 και 18 έχουν παρατοποθετηθῆ, προφανώς από παραδρομήν¹². Κατωτέρω (παράρτημα) έπισημαίνεται ή κανονική σειρά τών παρατοποθετημένων σελίδων, παραλλήλως δέ αναγράφονται τά φύλλα τών τόμων όπου είναι ταξινομημένα τά περιγραφόμενα εις τās σελίδας αυτές έγγραφα. Με τήν ευκαιρίαν αυτήν έσημειώθησαν και τίτλοι διαφόρων φακέλων¹³, αι σελίδες και τά φύλλα όπου περιγράφονται και έντοπίζονται άντιστοιχως τά έγγραφα των (εις τόν πίνακα περιεχομένων του καταλόγου δέν υπάρχουν παραπομπαι εις σελίδας του ή εις φύλλα τόμων) και αι σελίδες όπου αρχίζουν και τελειώνουν αι περιγραφαι τών έγγραφων τών επί μέρους τόμων οι όποιοι περιλαμβάνουν τά κατάλοιπα του Desages τής περιόδου τής 'Ελληνικής 'Επαναστάσεως.

Κατά τήν περίοδον τής 'Ελληνικής 'Επαναστάσεως ό Émile Desages ειχεν επίκαιρον θέσιν· ήτο Γραμματεύς τής Γαλλικής Πρεσβείας εις τήν Κωνσταντινούπολιν, δεύτερος εις τήν άρχήν (1820 ή 1821)¹⁴ και πρώτος από τόν Μάιον του 1826.

12. Φαίνεται ότι ή περιγραφή τών έγγραφων έγινε κατά φακέλους (πριν δεθούν τά έγγραφα εις τόμους) και κατά τήν συγκρότησιν του καταλόγου (τό 1959; βλ. άνωτέρω, ύποσ. 7) παρετοποθετήθησαν (κατά δεσμιδας) σελίδες εις τās όποιās περιεγράφοντο τά έγγραφα μερικων φακέλων.

13. 'Εσημειώθησαν και φακέλοι από μεταγενεστέρους τόμους, όπου περιέχονται πληροφοριαί, άμεσοί ή έμμεσοί, περι θεμάτων νεωτέρας ελληνικής ιστορίας· επίσης — στις ύποσημειώσεις — ένδεικτικά στοιχεΐα δια τās επιστολάς του ύποφακέλου «Grèce» του τόμου 40, ό όποϊος δέν περιγράφεται εις τόν κατάλογον, παρατοποθετήσεις έγγραφων που έγιναν άντιληπται κ.λπ.

14. Αί πληροφορίες περι του Desages, όσον άφορα τήν έναρξιν τής ύπηρεσίας του εις τήν Πρεσβείαν τής Κωνσταντινουπόλεως, δέν συμπίπτουν· εις τά έργα που μνημονεύονται εις τās ύπο-

Εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην διεκρίθη ἐνασχολούμενος μὲ τὰ θέματα τῆς Ἐπαναστάσεως, λόγῳ τῶν ἱκανοτήτων του, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῶν ἐξελίξεων τοῦ Ἀγῶνος. Μαρτυρεῖται¹⁵ ὅτι ὑπεδείχθη, διὰ τὴν συντάξιν ὅλα τὰ διπλωματικά ἔγγραφα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος, ὅταν ἤρχισαν αἱ σχετικαὶ συνδιασκέψεις τῶν Δυνάμεων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὸ Λονδῖνον, καὶ ὅτι ἡ ἐργασία αὐτή, λόγῳ τῆς φύσεώς της, εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν προβληθῆ ὁ ἴδιος καὶ ἡ ἱκανότης του ὡς διπλωμάτου. Κατὰ τὴν ἐπιτυχῆ αὐτὴν θητείαν του εἰς τὴν Πρεσβείαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπέσυρε καὶ τὴν προσοχὴν τοῦ Στρατηγοῦ Sebastiani, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν Ἰουλιανὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν Γαλλίαν τὸν ἐπέλεξεν, ὡς Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, διὰ τὴν ἀναθέσιν (Νοέμβρ. 1830) τὴν Πολιτικὴν Διεύθυνσιν τοῦ Ὑπουργείου, ὅπου ὁ Desages παρέμεινεν ἐπὶ 18 συνεχῆ ἔτη — καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου — ἕως τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1848· τὰ κατάλοιπά του θεωροῦνται ὅτι ἀποτελοῦν ἀξιόλογον πηγὴν διὰ τὴν μελέτην τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ τῆς γαλλικῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μοναρχίας τοῦ Ἰουλίου, ἀπὸ τὰ σημαντικὰ δὲ τμήματα αὐτῶν θεωρεῖται ὅτι εἶναι τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν¹⁶.

ΚΑΤΑΛΟΓΙΑ ÉMILE DESAGES

Τὸ τμήμα τῶν καταλοίπων τοῦ Desages περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ἀποτελεῖται ἀπὸ ἔγγραφα καὶ ἐπιστολάς (σχέδια, πρωτότυπα, ἀντίγραφα ἢ μεταφράσεις), σχετικὰ ἀποσπάσματα, ἀπὸ διάφορα κείμενα ἢ σημειώσεις τοῦ Desages καὶ ἀπὸ ἐλάχιστα ἐντυπα, κατὰ κανόνα εἰς ἑλληνικὴν ἢ γαλλικὴν γλῶσσαν. Καλύπτει τὰ ἔτη 1821 - 1832. Εἰς τὸν πρῶτον τόμον ὑπάρχουν καὶ προγενέστερα τῆς Ἐπαναστάσεως ἔγγραφα, ἀναφερόμενα εἰς τὰς σχέσεις τῆς Πύλης μὲ τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Ρωσίαν. Ἡ κατάταξις τοῦ ὑλικοῦ εἶναι χρονολογική, κατ' ἔγγραφον ἢ κατὰ κατηγορίαν ἐγγράφων.

Ἐνα σημαντικὸν τμήμα τοῦ ὑλικοῦ εἶναι ἔγγραφα καὶ ἐπιστολαὶ διπλωματικῆς

σημειώσεις 15 καὶ 16 ἀναφέρονται ἀντιστοίχως τὰ ἔτη 1820 καὶ 1821 (Νοέμβριος). Μὲ τὴν δευτέραν ἄποψιν συμφωνοῦν τὰ ἀναφερόμενα ὑπὸ τοῦ Driault (Éd. Driault - M. Lhéritier, *Histoire diplomatique de la Grèce*, Παρίσι 1925, τ. 1, σ. 241).

15. Βλ. Pierre Thouvenel, *La Grèce du roi Othon*, Παρίσι 1890, σ. 411 (αἱ πληροφορίες ἀπὸ τὸ ἀρχεῖον τῆς οἰκογενείας Thouvenel)· εἰς τὴν συνέχειαν (σσ. 411 - 413) σκιαγράφησις (ἐγκώμιον) τοῦ Desages ὑπὸ Pierre Thouvenel (ἀπόσπασμα νεκρολογίας ἀπὸ τὴν ἐφημ. *Journal des Débats*).

16. Βλ. εἰσαγωγὴν τοῦ περιγραφικοῦ καταλόγου σσ. 2, 3, 5.

φύσεως και συναφῆ κείμενα ἢ σχόλια τοῦ Desages μὲ πληροφορίας διὰ τὴν στάσιν τῶν Δυνάμεων ἔναντι τοῦ ἐλληνικοῦ ζητήματος, κατὰ διαφόρους αὐτοῦ φάσεις, τὰς σχετικὰς μὲ τὴν Ἐπανάστασιν διπλωματικὰς ζυμώσεις ἢ τὰς συνδιασκέψεις τῶν Δυνάμεων, τὰς ἀντιδράσεις τῆς Πύλης καὶ τὰς διαπραγματεύσεις διὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ νέου Ἑλληνικοῦ Κράτους. Πλήθος σχετικῶν πληροφοριῶν περιέχουν αἱ σωζόμεναι ἐκθέσεις τῆς Γαλλικῆς Πρεσβείας τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὸ Γαλλικὸν Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν. Ὀλίγαι εἶναι τῶν πρώτων ἐτῶν τοῦ Ἀγῶνος¹⁷, σώζονται ὅμως πολλοὶ ἀφ' ὅτου ἀνέλαβε καθήκοντα Πρέσβευς ὁ Στρατηγὸς Guilleminot, τὸν Ἰούνιον τοῦ 1824. Ὅλαι σχεδὸν αἱ ἐκθέσεις τὰς ὁποίας ὁ Guilleminot ἀπέστειλεν ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν μέχρι καὶ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1829 πρὸς τοὺς ἐκάστοτε Ὑπουργοὺς τῶν Ἐξωτερικῶν. εἴτε ἀπὸ τὴν ἔδραν του εἴτε ἀπὸ τὴν Κέρκυραν καὶ τὸν Πόρον, ὅπου ἔλαβε μέρος εἰς τὰς συνδιασκέψεις τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Δυνάμεων διὰ τὸν καθορισμὸν τῶν ἐλληνικῶν συνόρων καὶ τὴν ρύθμισιν συναφῶν θεμάτων, σώζονται, ὑπὸ μορφήν σχεδίων, εἰς τὰ κατάλοιπα τοῦ Desages, ὁ ὁποῖος φαίνεται ὅτι ἠκολούθησε τὸν Guilleminot εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπως ἐμμέσως προκύπτει ἀπὸ ὀρισμένα ἐγγράφα τῶν καταλοίπων του καὶ τὸν γραφικὸν χαρακτῆρα τῶν σχεδίων. Τὰ πρωτότυπα τῶν ἐκθέσεων, ταξινομημένα μεταξὺ τῶν ἐγγράφων τῆς ἀρχαικῆς σειρᾶς τοῦ Quai d'Orsay «Correspondance Politique-Turquie», ἔχουν ἐντοπισθῆ· αἱ σχετικαὶ παραπομπαὶ (εἰς φύλλα διαφόρων τόμων) ἀναγράφονται εἰς τὸν περιγραφικὸν κατάλογον.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰς διπλωματικὰς ἐκθέσεις τοῦ Guilleminot, αἱ ὁποῖαι δὲν περιέχουν μόνον διπλωματικῆς φύσεως πληροφορίας, ἀλλὰ καὶ ἄλλας εἰδήσεις, σχετικὰς μὲ πολιτικὰ ἢ στρατιωτικὰ γεγονότα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὸν ἀντίκτυπον εἰς τὴν διοίκησίν τῆς ἢ τὸν πληθυσμὸν τῆς γεγονότων τῆς Ἐπαναστάσεως κ.λπ., σώζονται καὶ ὁδηγίαι τοῦ Γαλλικοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν πρὸς τὸν Guilleminot, καθὼς καὶ ὁδηγίαι τοῦ ἰδίου Ὑπουργείου ἢ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν πρὸς τὸν Ναύαρχον de Rigny καὶ τὸν Στρατηγὸν Maison (αἱ ὁδηγίαι τούτου διὰ τὴν ἐκστρατεῖαν τῆς Πελοποννήσου εἶναι πληρέστεραι εἰς τὸ σχέδιον) καὶ ἀλληλογραφία μεταξὺ τῶν τελευταίων. Σώζονται ἐπίσης ὁδηγίαι τοῦ Guilleminot (πρὸς τὸν ἀπεσταλμένον τῆς Γαλλίας εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ 1824 Reverseau καὶ ἄλλους), ἀλληλογραφία του μὲ τὸν Ναύαρχον de Rigny, τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Τουρκίας, τὸν Πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν Stratford Canning, ἄλλους ὁμολόγους του εἰς τὴν τουρκικὴν πρωτεύουσαν καὶ διαφόρους διπλωματικούς παράγοντας. Διπλωματικῆς φύσεως πληροφορίαὶ περιέχονται καὶ εἰς τὴν ἀλληλο-

17. Βλ. σσ. 471 - 472.

γραφίαν τοῦ Guilleminot μὲ τοὺς Δραγομάνους τῆς Γαλλικῆς Πρεσβείας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν Desgranges καὶ Lapierre, καθὼς καὶ εἰς τὴν ἀλληλογραφίαν τῶν ἰδίων ἢ τοῦ Πρέσβεως τῆς Γαλλίας εἰς τὴν Βιέννην Marquis de Caraman καὶ ἄλλων μὲ τὸν Desages. Ὁ τελευταῖος φαίνεται ὅτι ἐφρόντιζε νὰ παρακολουθῆ καὶ τὴν ἀλληλογραφίαν τῶν ἄλλων Δυνάμεων, ὅπως μαρτυροῦν τὰ σωζόμενα εἰς τὰ κατάλοιπά του ἀντίγραφα σχετικῶν ἐγγράφων. Μεταξὺ αὐτῶν ἐπισημαίνεται καὶ ἀλληλογραφία τῶν Ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Αὐστρίας Nesselrode καὶ Metternich μὲ ἐκπροσώπους τῶν χωρῶν αὐτῶν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἢ εἰς αὐτὰς τῆς Εὐρώπης, τὸν Lieven, τὸν Tatistchef, τὸν Ribeaupierre, τὸν Minciaky, τὸν Arponyi καὶ ἄλλους, ἀλληλογραφία μεταξὺ πρέσβων διαφόρων Δυνάμεων ἢ μεταξὺ αὐτῶν καὶ παραγόντων τῆς Τουρκικῆς Διοικήσεως. Εἰς τὰ διπλωματικά ἐγγράφα ἐντάσσονται καὶ κείμενα προερχόμενα ἀπὸ τὰς συνδιασκέψεις τῶν Δυνάμεων διὰ τὸ ἐλληνικὸν ζήτημα (πρωτόκολλα, πρακτικά κ.λπ.).

Τὸ ὑπόλοιπον ὕλικόν ἀποτελεῖται ἀπὸ ἐγγράφα ποικίλης φύσεως καὶ προελεύσεως, ἀναφερόμενα καὶ εἰς πολιτικά ἢ στρατιωτικά γεγονότα τοῦ Ἀγῶνος. Μεταξὺ τῶν ἐγγράφων τῶν πρώτων ἐτῶν περιλαμβάνονται περιλήψεις (διὰ χειρὸς Desages) διπλωματικῶν ἐκθέσεων τῆς Γαλλικῆς Πρεσβείας τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὸ Γαλλικὸν Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, τῶν ἐτῶν 1790 - 1821 (Αὔγ.), πρωτότυπα ἐγγράφα τοῦ πρώτου Δραγομάνου τῆς Γαλλικῆς Πρεσβείας τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς Ἐπαναστάσεως Jouannié, μακρὰ ἐκθεσις (πιθανώτατα τοῦ ἰδίου) μὲ τὰ ὀνόματα τῶν Ἀρχιεπισκόπων καὶ Ἐπισκόπων — κατὰ ἐκκλησιαστικὰς περιφερείας — οἱ ὅποιοι ἀνεγνώρισαν τὸν νέον Πατριάρχην ἢ δὲν παρεδέχθησαν τὸ ἔγκυρον τῆς ἐκλογῆς του καὶ μὲ ἄλλας συναφεῖς εἰδήσεις, ἐνδιαφέρουσα ἀλληλογραφία τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Θεοφίλου καὶ τῶν Προκρίτων τῆς Ὑδρας μὲ τὸν Διοικητὴν τῆς Γαλλικῆς Μοίρας τῆς Ἀνατολῆς Ναυάρχου Halgan καὶ τὸν Γενικὸν Πρόξενον τῆς Γαλλίας εἰς τὴν Σμύρνην David, ἀναφερομένη εἰς τὴν προστασίαν τῆς Ὑδρας καὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, κ.λπ.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰ γεγονότα τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ θέματα συναφῆ μὲ τὴν ἐξέλιξιν τῆς, σώζονται ἐγγράφα ἢ ἐπιστολαὶ προξενικῶν ἐκπροσώπων τῆς Γαλλίας, ἀπὸ τὴν Μήλον, τὴν Τήνον, τὴν Σμύρνην, τὴν Αἴγυπτον, κείμενα περὶ τῆς αἰγυπτιακῆς ἐκστρατείας, περὶ τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῶν ἀντιπάλων, ὅπου ἐπισημαίνονται σχετικαὶ ἀπόψεις καὶ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ ἢ τοῦ Ἰμπράῆμ, ὁδηγίαι πρὸς τὸν τελευταῖον τοῦ Σουλτάνου, περιγραφαὶ μαχῶν, ἐπιστολαὶ φιλελλήνων, ἡμερολόγια γεγονότων κ.ἄ. Ὑπάρχουν ἐπίσης ἐγγράφα ἀναφερόμενα εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τὰς σχετικὰς διαπραγματεύσεις τῶν Στρατηγῶν Fabvier καὶ Church, τοῦ Ναυάρχου Cochrane, τοῦ Rechid Pacha, τοῦ Πλοιάρχου Leblanc κ.ἄ., ἀλληλογραφία τῶν Ναυάρχων

των τριών Δυνάμεων πριν από την ναυμαχία του Ναυαρίνου, ενώ δεν λείπουν και μεταφράσεις τουρκικών εγγράφων ή υπομνήματα με δημογραφικά και άλλες πληροφορίες. "Ας αναφερθῆ τέλος, προκειμένου να ολοκληρωθῆ ἡ γενική περιγραφή των καταλοίπων του Desages περί τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, ὅτι μεταξύ αὐτῶν περιλαμβάνονται καὶ ἑλληνικά κείμενα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς γαλλικὴν μετάφρασιν: ἀποφάσεις ἐπαναστατικῶν Συνελεύσεων, διατάγματα καὶ ἄλλα ἔγγραφα τῆς Ἑλληνικῆς Διοικήσεως, διάφοροι προκηρύξεις, ἀποσπάσματα ἐφημερίδων τοῦ Ἀγῶνος κ.λπ. Καίτοι δὲν εἶναι ἄγνωστα, ὅπως συμβαίνει καὶ μὲ ἄλλα ἔγγραφα περιεχόμενα εἰς τοὺς 19 τόμους, μαρτυροῦν καὶ αὐτὰ τὴν συστηματικὴν παρακολούθησιν τῶν ἐξελίξεων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν Κυβέρνησιν (τῆς διεπιβάλλοντο σχετικὰ ἔγγραφα μὲ τὰς διπλωματικὰς ἐκθέσεις), κυρίως δὲ ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν Πρεσβείαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Μεταξὺ τῶν ἐγγράφων τῆς περιόδου τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως περιλαμβάνονται καὶ ἐπιστολαὶ τῶν ἐτῶν 1831 - 1832. Ἔχουν ἀποσταλῆ ἀπὸ τὸ Ναύπλιον καὶ ἀπευθύνονται πρὸς τὸν Desages, Διευθυντὴν κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἔτη, ὡς ἐλέχθη, τῶν Πολιτικῶν Ὑποθέσεων τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν. Ἀποστολεῖς εἶναι ὁ Ἀντιπρέσβυς (Résident) τῆς Γαλλίας εἰς τὸ νεοσύστατον Ἑλληνικὸν Κράτος Achille Rouen καὶ ὁ Γάλλος διπλωμάτης Édouard Roger, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὰς ἐπιγραφὰς τῶν σχετικῶν φακέλων τοῦ 18ου τόμου (βλ. παράρτημα). Ἐπιστολαὶ ἐξ ἄλλου τοῦ Rouen ἀπὸ τὸ Ναύπλιον ἢ, ἀργότερον, ἀπὸ τὰς Ἀθήνας πρὸς τὸν Desages, τῶν ἐτῶν 1830 - 1835, ἐπισημαίνονται καὶ εἰς τὸν τόμον 40. Ἄλλα κείμενα, ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἐγκατάστασιν τῆς Ἀντιβασιλείας, τὴν ἀφιξίν τοῦ Ὁθωνος, τὸ θέμα τοῦ δανείου, τὸ θρησκευτικὸν ζήτημα ἢ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου εἰς τὴν Ἑλλάδα κ.λπ., περιέχονται εἰς τὸν τόμον 25. Εἰς τὸν ἴδιον τόμον ὑπάρχουν καὶ ἀντίγραφα ἐπιστολῶν τοῦ Desages πρὸς τὸν Πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας εἰς τὰς Ἀθήνας ἐπὶ Κυβερνήσεως Ἰωάννου Κωλέττη Théobald Piscatory¹⁸, τῶν ἐτῶν 1843 - 1847.

ΚΑΤΑΛΟΙΠΑ THÉODORE DE LAGRENÉ

Κατάλοιπα τοῦ προκατόχου τοῦ Piscatory εἰς τὴν Πρεσβείαν τῶν Ἀθηναίων Théodore de Lagrené ἔχουν κατατεθῆ εἰς τὸ Quai d'Orsay καὶ ταξινομηθῆ εἰς τὰ «Papiers d'Agents». Τὰ μόνον σχετικὰ μὲ τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν ἱστορίαν ἔγ-

18. Ἀντίγραφα ἐπιστολῶν τοῦ Desages πρὸς τὸν Piscatory περιέχονται καὶ εἰς τὰ κατάλοιπα τοῦ Fr. Guizot· σχετικῶς βλ. Ἔκθεσιν Β. Πλαγιανάκου - Μπεκιαρῆ «Περὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀποστολῆς τῆς στὸ Παρίσι...», ἔ.ἀ., σ. 701.

γραφα τῶν καταλοίπων αὐτῶν — ἐκτὸς ἀντιγράφων διπλωματικῶν ἐκθέσεων ἐξ Ἀθηνῶν — εἶναι 52 ἐπιστολαί, αἱ ὁποῖαι ἡγοράσθησαν τὸ 1962 ἀπὸ τὸν βιβλιοπώλην Lolié, ὅπως σημειώνεται εἰς τὸν σχετικὸν φάκελον. Πρόκειται περὶ ἰδιογράφων ἐπιστολῶν τοῦ Desages¹⁹ πρὸς τὸν Lagrené (καὶ τριῶν ἀντιγράφων ἐπιστολῶν τοῦ τελευταίου), ὅλαι δὲ σχεδὸν εἶναι τῆς περιόδου τῆς Πρεσβείας τοῦ Lagrené εἰς τὰς Ἀθήνας (1836 - 1843).

Ἡ θέσις τοῦ Desages κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ ἡ ἐνασχόλησίς του μὲ τὸ ἐλληνικὸν ζήτημα προσδίδουν χαρακτηριστῆρα ὀδηγιῶν εἰς τὰς ἐπιστολάς τὰς ὁποίας ἔστειλε πρὸς τὸν Γάλλον Πρεσβευτὴν ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς Ἀρχιγραμματείας τοῦ Armansperg ἕως τὴν οἰκονομικὴν κρίσιν τοῦ 1843. Ἀπὸ τὰς ἐπιστολάς τοῦ Desages ποὺ περιέχονται εἰς τὸν φάκελον μία εἶναι τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1825 καὶ ἔχει τόπον ἀποστολῆς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐνῶ αἱ ἄλλαι ἔχουν ἀποσταλῆ ἀπὸ τὸ Παρίσι κατὰ τὰ ἔτη 1834 (1 ἐπιστολή, Ὀκτώβριος), 1836 (5 ἐπ., Ἀπρ. - Νοέμ.), 1837 (10 ἐπ., Φεβρ. - Δεκ.), 1838 (11 ἐπ., Φεβρ. - Νοέμ.), 1839 (5 ἐπ., Φεβρ. - Ἰούν.), 1841 (10 ἐπ., Ἰαν. - Δεκ.), 1842 (3 ἐπ., Νοέμ. - Δεκ.) καὶ 1843 (6 ἐπ., Ἰαν. - Ἀπρ.). Αἱ ὑπόλοιποι τρεῖς ἐπιστολαὶ τοῦ φακέλου εἶναι ἀντίγραφα ἐπιστολῶν τῶν Lagrené πρὸς τὸν Desages καὶ ἔχουν ἀποσταλῆ ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ, κατὰ τὰ ἔτη 1839 (Σεπτ., Ὀκτ.) καὶ 1843 (Μάρτ.).

ΚΑΤΑΛΟΙΠΑ PIERRE THOUVENEL

Εἰς τὰ κατάλοιπα τοῦ τετάρτου κατὰ σειρὰν Πρεσβευτοῦ τῆς Γαλλίας εἰς τὰς Ἀθήνας Pierre Thouvenel, κατατεθειμένα ἐπίσης εἰς τὸ Quai d'Orsay, περιέχονται 180 περίπου ἐπιστολαὶ σχετικαὶ μὲ τὴν Ἑλλάδα. Καλύπτουν μακρὸν χρονικὸν διάστημα, τὰ ἔτη 1848 - 1862. Ὀλίγαι ἐξ αὐτῶν εἶναι τῆς περιόδου τῆς πρεσβείας του εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀπ' ὅπου ἀνεχώρησε τὸ 1849, διὰ νὰ διατελέσῃ ἐν συνεχείᾳ: Διευθυντὴς τῶν Πολιτικῶν Ὑποθέσεων τοῦ Γαλλικοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, κατὰ τὰ ἔτη 1850 - 1855, Πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, κατὰ τὰ ἔτη 1855 - 1860, καὶ τέλος Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, κατὰ τὰ ἔτη 1860 - 1863. Ὑπὸ τὰς τρεῖς αὐτὰς κυρίως ιδιότητας ὁ Thouvenel ἦτο παραλήπτης τῶν ἀνωτέρω ἐπιστολῶν. Αἱ περισσότεραι τοῦ εἶχον ἀποσταλῆ κατὰ τὴν περίοδον

19. Ἡ ἀνεύρεσις τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Desages εἶναι ἀπὸ τὰ desiderata τῆς ἀρχαιακῆς ὑπηρεσίας τοῦ Quai d'Orsay· εἰς τὰ κατάλοιπά του δὲν περιλαμβάνονται 4.000 ἐπιστολαὶ σημανόντων Γάλλων πολιτικῶν (Guizot, Thiers, de Broglie κ.λπ.), αἱ ὁποῖαι εἶχον ἐντοπισθῆ μετὰ τὸν θάνατόν του εἰς τὴν οἰκίαν τῶν κληρονόμων του (βλ. εἰσαγωγὴν τοῦ περιγραφικοῦ καταλόγου, σσ. 3 - 4, 5).

τῆς ὑπηρεσίας του εἰς τὴν Πολιτικὴν Διεύθυνσιν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ τὴν Πρεσβείαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅποτε ἡ Ἑλλάς εὐρέθη εἰς ἐξαιρετικῶς δύσκολον θέσιν, λόγω τῶν πολλῶν ἐπαναστατικῶν κινήματων - ἀντίκτυπον τοῦ κριμαϊκοῦ πολέμου — τῆς ἐπεμβάσεως τῶν Δυνάμεων πρὸς καταστολὴν των καὶ τῆς ἀγγλογαλλικῆς κατοχῆς. Ἀποστολεῖς εἶναι οἱ Πρέσβεις τῆς Γαλλίας εἰς τὰς Ἀθήνας Forth Rouen, Mercier καὶ Montherot, καὶ ἀργότερον (1860 - 62) ὁ Bourée, οἱ Πρόξενοι τῆς Γαλλίας εἰς Σῦρον Roujoux καὶ Guérin, ὁ Διοικητὴς τοῦ ἀγγλογαλλικοῦ στρατοῦ κατοχῆς Ναύαρχος Bouët Willaumez, ὁ πρῶτος Διευθυντὴς τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς Amedée Daveluy κ.ἄ. Μεταξὺ τῶν ἀποστολέων ἐπισημαίνονται καὶ Ἕλληνες πολιτικοί, ὁ Δημήτριος Χρηστίδης, ὁ Ρήγας Παλαμῆδης, κυρίως δὲ ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος. Αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ τελευταίου εἶναι χρονολογημέναι μετὰ τὰ μέσα τοῦ 1854, ὅποτε οὗτος ἀνεκλήθη ἀπὸ τὴν Πρεσβείαν τῶν Παρισίων, λόγω τῆς ἐκρύπτου καταστάσεως εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ σχηματίσῃ Κυβέρνησιν, γνωστὴν ὡς «Ὑπουργεῖον Κατοχῆς».

Αἱ σχετικαὶ μετὰ τὴν Ἑλλάδα ἐπιστολαὶ τῶν καταλοίπων τοῦ Thouvenel περιέχονται (μεταξὺ ἄλλων ἐπιστολῶν) εἰς ὀκτὼ τόμους (ἀρ. 5, 7, 9, 10, 13 καὶ 15 - 17). Ἔχουν κατὰ κανόνα ταξινομηθῆ βάσει τῶν ὀνομάτων τῶν ἀποστολέων, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸν πίνακα ποὺ ἀκολουθεῖ, ὅπου ἀναγράφονται ὁ ἀποστολέας, ὁ τόπος ἀποστολῆς, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπιστολῶν, χρονολογικαὶ ἐνδείξεις των, τυχὸν συνημμένα καὶ τὰ οἰκεῖα φύλλα τῶν τόμων.

Τόμος 5: V. Bertrand, Ἰωάννινα (1 ἐπιστολή, Ἰούν. 1852, φφ. 29 - 36), Bouët Willaumez, Frégate *La Pomon*, Pirée (2 ἐπ., Σεπτ. 1857, φφ. 99 - 101), V. Bourée, Ἀθήναι (23 ἐπ., Φεβρ. 1860 - Ἰούν. 1862, φφ. 102 - 147 καὶ 151 - 172) — συνημμένη ἐπιστολή (12 Μαΐου 1962 — ἐγράφη ἐξ ὀνόματος τοῦ Στρατηγοῦ Garibaldi, εἰς Cranscove, πλησίον τῆς Περγάμου, διὰ τὸν Δημ. Γρίβαν, φ. 174 πρωτ. καὶ φ. 173 ἀντ.), E. Saillard, Ἀθῆναι (1 ἔκθεσις, Ἰούν. 1861, φφ. 148 - 150).

Τόμος 7: Δ. Χρηστίδης, Ἀθῆναι (3 ἐπ., Αὐγ. 1849, Ἰούλ. 1852, Αὐγ. 1854, φφ. 224 - 233), Ἀ. Ζυγομαλάς, Ἀθῆναι (1 ἐπ., Μάιος 1856, φ. 234), A. Daveluy, Ἀθῆναι (24 ἐπ. + 2 κολοβαί, Ἀπρ. 1854 - Μάιος 1859, φφ. 246 - 335) — συνημμέναι 2 ἐπιστολαὶ (Ἰούλ. 1854 — εἰς γαλλικὴν μετάφρ. — Π. Καλλιγᾶς καὶ Ἰ. Ζυμβρακάκης πρὸς τὴν ἐφημ. «Αἰὼν», φφ. 265 - 267), Π. Δημητρακαράκος (Παρίσι) (1 ἐπ., Μάιος 1855, φ. 341).

Τόμος 9: Forth Rouen, Ἀθῆναι, (Δρέσδη) (10 ἐπ., Ἰούλ. 1854 - Ἰαν. 1856, φφ. 22 - 46), Π. Γκίκας, Σάμος (2 ἐπ., Μάιος, Ἰούν. 1856, φφ. 67 - 71).

Τόμος 10: Aug. Guérin, Σῦρος (30 ἐπ., Αὐγ. 1854 - Αὐγ. 1857, φφ. 225 -

270, 276, 278, 288, 290, 295 - 316)· συνημμένοι — βλ. τὰ ἐνδιάμεσα φύλλα καὶ καὶ τὰ φφ. 272 - 275 — ἔξι ἐπιστολαὶ ἐξ Ἀθηνῶν καὶ μία ἐκ Πειραιῶς (Ἰούλ. - Αὐγ. 1856, ὠρισμένοι — ἴσως καὶ ὄλαι — εἰς γαλλικὴν μετάφρασιν· διεβιβάζοντο διὰ τοῦ Ζυγομαλά; βλ. φ. 276^v καὶ 290^v· συνημμένοι καὶ ἀντίγραφον ἐπιστολῆς (Αὐγ. 1857) ἀγνώστου πρὸς τὸν Guérin, ἄ.τ., φ. 326).

Τόμος 13: Ἀ. Μαυροκορδάτος, Ἀθῆναι (7 ἐπ., Ἰούλ. 1854 - Ἰούλ. 1857, φφ. 137 - 156 + 2 ἐπ. ἄ.τ.χ. (Παρίσι 1854;), φφ. 157 - 159), Mercier, Ἀθῆναι (47 ἐπ., μεταξὺ αὐτῶν πολλοὶ ἄ.τ. (ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Ἀθῆναι) καὶ χρόνου, Ἰαν. (1855) - Δεκ. (1857), φφ. 179 - 241, 249 - 325) — συνημμένα: ἐπιστολὴ (Δεκ. 1855, Γ. Σταύρου, Ἀθῆναι, πρὸς Thouvenel, φφ. 203 - 204)· ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς Δεκ. 1854 — εἰς γαλλικὴν μετάφρασιν — Μαυροκορδάτου, (Ἀθῆναι), πρὸς ἄγνωστον, φφ. 322 - 325· Mercier, 1 ἐπ. Ἀπρ. 1858, ἄ.τ., φ. 326), F. De Grelling, Ἀθῆναι (2 ἐπ., Σεπτ. 1857, Φεβρ. 1858, φφ. 247 - 251).

Τόμος 14: Duc de Montherot, Ἀθῆναι (15 ἐπ., Νοέμ. 1857 - Ὀκτ. 1858, φφ. 288 - 323).

Τόμος 15: P. O'Brien, Ἀθῆναι (1 ἐπ., Ὀκτ. 1857, φφ. 128 - 129), P. Παλαμήδης, Ἀθῆναι (2 ἐπ., Ἰούλ. 1952, (Μάιος 1854), φφ. 143 - 147), Κ. Προβελέγγιος, Ἀθῆναι (1 ἐπ., Αὐγ. 1852, φφ. 320 - 321).

Τόμος 16: W. de Pluskow, Ἀθῆναι (4 ἐπ., Φεβρ. 1848 - Αὐγ. 1850, φφ. 5 - 12), Ἀ. Ραγκαβῆς, Ἀθῆναι (1 ἐπ., Φεβρ. 1856, φφ. 18 - 19).

Τόμος 17: A. Roujoux, Ἀθῆναι, Σῦρος (5 ἐπ., Μάρτ. 1848 - Σεπτ. 1850, φφ. 19 - 27), C. Sarcologo, Ἀθῆναι (1 ἐπ., Μάιος 1854, φ. 202).

ΚΑΤΑΛΟΓΙΑ ERNEST²⁰ DE SAILLARD

Τῆς ἰδίας περίπου περιόδου μὲ τὰς ἐπιστολάς τοῦ Πρεσβευτοῦ Mercier πρὸς τὸν Thouvenel (βλ. τ. 13) εἶναι ἐπιστολαὶ αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἀντιγραφῆ ἀπὸ τὸν Édouard²⁰ Saillard εἰς 60 σελίδας τετραδίου ὑπὸ τὸν τίτλον «Lettres de Grèce et d'Asie», εὕρισκομένου μεταξὺ τῶν καταλοίπων του· καλύπτουν τὸ χρονικὸν διάστημα Ἰουλίου 1856 - Μαρτίου 1857, ὅπως δὲ συνάγεται ἀπὸ τὴν ἀναγραφὴν τοῦ τόπου ἀποστολῆς καὶ τὰ συμφραζόμενα, ἔχουν ἀποσταλῆ ἀπὸ τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπευθύνονται

20. Παρατηρεῖται ὅτι εἰς τὸν κατάλογον τῶν «Papiers d'Agents» ὁ Saillard ἀναφέρεται ὡς Ernest (Baron de Saillard), ἐνῶ εἰς τὰ ἀντίγραφα τῶν ἐπιστολῶν ὑπογράφει Édouard Saillard, ὅπως καὶ εἰς τὴν ἔκθεσιν πρὸς τὸν Thouvenel (βλ. τ. 5), εἰς τὴν ὁποίαν παρατηρεῖται ἡ ἰδία γραφὴ μὲ ἐκείνην τῶν ἀντιγράφων τῶν ἐπιστολῶν.

πρός φιλικόν πρόσωπον τοῦ ἀποστολέως, ἴσως διπλωματικόν ὑπάλληλον τῆς κεντρικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Γαλλικοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν. Αἱ ἐπιστολαὶ αὐταί, εἰς τὰς ὁποίας ἐπισημαίνονται πληροφορίες ἢ ἀπόψεις διὰ τὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς, τὴν κάμψιν τῆς γαλλικῆς ἐπιρροῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὴν δραστηριότητα ἐκ-προσώπων τῶν Δυνάμεων εἰς τὰς Ἀθήνας κ.λπ., ἔχουν πιθανώτατα συνταχθῆ ἀπὸ τὸν «Saillard», ὁ ὁποῖος φέρεται ὅτι ὑπηρέτησεν, ὡς Chargé d'affaires, εἰς τὴν Γαλλικὴν Πρεσβείαν τῶν Ἀθηνῶν ἀργότερον, τὸ 1861²¹.

ΚΑΤΑΛΟΙΠΑ JOSEPH DE GABRIAC

Μετὰ τὸ ἔτος 1862, ὁπότε χρονολογοῦνται αἱ τελευταῖαι ἐπιστολαὶ ἐξ Ἀθηνῶν τοῦ Πρεσβευτοῦ Bourée πρὸς τὸν Thouvenel (βλ. τ. 5), τὰ ἐπόμενα χρονικῶς ἔγγραφα μὲ πληροφορίας περὶ ἑλληνικῶν θεμάτων ποὺ ἐπεσημάνθησαν εἰς τὰ «Papiers d'Agents» εἶναι ἐλάχιστα σχέδια ἐπιστολῶν τοῦ Πρεσβευτοῦ τῆς Γαλλίας εἰς τὰς Ἀθήνας Joseph de Gabriac, τοῦ ἔτους 1874, περιεχόμενα εἰς τὸν 5ον τόμον τῶν καταλοίπων του, εἰς φάκελον μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «Lettres et minutes diverses». Ἀφοροῦν κυρίως θέματα οικονομικὰ καὶ ὑποχρεώσεις τῆς Ἑλλάδος ἐκ τοῦ δανείου, ἀπευθύνονται δὲ πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν Βασίλειον Νικολόπουλον καὶ τὸν Διευθυντὴν τῶν Προξενείων (Meurand;). Μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχει καὶ σχέδιον ἐπιστολῆς τοῦ Gabriac πρὸς τὸν Mac Mahon, καθὼς καὶ πολυσέλιδον χειρόγραφον ἀχρονολόγητον, ἀγνώστου συντάκτου (εἰς γλῶσσαν γαλλικὴν)· θὰ πρέπει καὶ αὐτὸ νὰ εἶναι τοῦ ἰδίου ἔτους μὲ τὰ ἄλλα ἔγγραφα τοῦ φακέλου, ἂν κρίνη κανεὶς ἀπὸ ὅσα ἀναφέρει ὁ συντάκτης του διὰ τὴν ἀνώμαλον πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος.

ΚΑΤΑΛΟΙΠΑ OLIVER D'ORMESSON

Τὰ ἐπόμενα χρονικῶς ἔγγραφα εἶναι ἐπιστολαὶ (περίπου 80) τῆς τελευταίας δεκαετίας τοῦ 19ου αἰῶνος. Περιλαμβάνονται εἰς τὰ κατάλοιπα τοῦ Olivier d'Ormesson καὶ εἶναι δύο χρονικῶν περιόδων τῆς ὑπηρεσίας του, ἀφ' ἑνὸς εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν (ὡς Chef du Protocole) καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὰς Ἀθήνας (ὡς Πρεσβευτοῦ), περιέχονται δὲ εἰς δύο ὑποφακέλους. Ὁ πρῶτος²² φέρει τὴν ἐπι-

21. Βλ. *État numérique des fonds de la Correspondance Politique de l'origine à 1971*, Παρίσι, 1963, σ. 451. Ἐπὶ τῶν καταλοίπων τοῦ Saillard ἀναγράφεται: «Bucarest - Athènes, 1856 - 1861». Καὶ πρὸ τοῦ ἔτους 1861 θὰ ὑπηρέτησεν ὁ Saillard εἰς τὴν Γαλλικὴν Πρεσβείαν τῶν Ἀθηνῶν (θὰ εἶναι ὁ συντάκτης τῶν ἐπιστολῶν· δύσκολον εἶναι νὰ ὑποθεθῆ ὅτι, κατὰ τὴν ἀντιγραφὴν των, παρέλειψε τὴν ὑπογραφὴν τοῦ ἀποστολέως καὶ ἔθεσε τὴν ἰδικὴν του).

22. Περιέχεται, ἁ.ἀ., εἰς τὸν πρῶτον φάκελον τῶν καταλοίπων τοῦ Ormesson, μεταξὺ τῶν ὑποφακέλων 4 καὶ 5.

γραφὴν «Correspondance avec Athènes, 1890 - 1893 (sic)» καὶ περιλαμβάνει τὸ ὕλικόν τῆς πρώτης περιόδου, ἀποτελούμενον κυρίως ἀπὸ ἐπιστολὰς πρὸς τὸν Ormesson τοῦ Πρεσβευτοῦ τῆς Γαλλίας εἰς τὰς Ἀθήνας Montholon, τῶν ἐτῶν 1889 - 1894 (μεταξὺ τῶν ἐπιστολῶν ὑπάρχει καὶ σύντομον τηλεγράφημα πρὸς τὸν τελευταῖον του <I.> Φιλήμονος ἐξ Ἀθηνῶν, τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1891). Πλουσιώτερος εἰς περιεχόμενον εἶναι ὁ δεύτερος ὑποφάκελος²³ μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «Grèce, Correspondance des Consuls et autres personnes officielles»· περιλαμβάνει τὸ ὕλικόν τῆς περιόδου τῆς πρεσβείας τοῦ Ormesson εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀποτελούμενον ἀπὸ ἀλληλογραφίαν ποικίλης φύσεως, τῶν ἐτῶν 1898 - 1899²⁴, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπισημαίνονται μερικαὶ ἐπιστολαὶ (εἰς σχέδια ἢ εἰς πρωτότυπα) προερχόμεναι ἀπὸ ἀλληλογραφίαν τοῦ Ormesson μὲ Ἑλληνας πολιτικούς (Γ. Θεοτόκην - Πρωθυπουργόν, Δ. Μιαούλην καὶ Ν. Καλογερόπουλον - Ὑπουργοὺς καὶ Σπ. Δειμέζην), καθὼς καὶ ἐπιστολαὶ τοῦ Λέοντος Μελά, τῆς Σοφίας Τρικούπη, τοῦ Α. Stephanopoli καὶ τῆς Catherine de Roujoux. Αἱ ὑπόλοιποι ἐπιστολαὶ προέρχονται κυρίως ἀπὸ προξενεῖα καὶ ὑποπροξενεῖα τῆς Γαλλίας εἰς τὸν ἑλληνικὸν χῶρον (Πάτρας, Κέρκυραν, Βόλον, Κυκλάδας) καὶ τὴν Γαλλικὴν Ἀρχαιολογικὴν Σχολὴν τῶν Ἀθηνῶν, μεταξὺ δὲ αὐτῶν ὑπάρχουν καὶ ἐπιστολαὶ τῶν Διοικητῶν τοῦ στόλου τῆς Δυτικῆς Μεσογείου καὶ τῶν συμμαχικῶν Δυνάμεων ἀπὸ τὴν Κρήτην, ὅπου παρέμενον (1898) πλοῖα τῶν Δυνάμεων πρὸς διατήρησιν τῆς οὐδετερότητος τῆς νήσου, μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ 1897.

ΚΑΤΑΛΟΙΠΑ GABRIEL HANOTAUX

Ὑλικὸν τοῦ ἔτους 1897 περὶ τοῦ κρητικῶ ζητήματος περιέχεται εἰς τὰ καταλοιπα τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Gabriel Hanotaux, γνωστοῦ ἱστορικοῦ καὶ μέλους τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας. Καλύπτει 40 περίπου σελίδας καὶ ἔχει συνταχθῆ εἰς δύο περιόδους — φάσεις τοῦ κρητικῶ ζητήματος: εἰς τὰς ἀρχὰς Φεβρουαρίου, ὅποτε ἐπραγματοποιήθη ἀπόβασις ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν νῆσον, καὶ τὸν Αὐγούστον, ὅποτε συνεζητεῖτο τὸ θέμα τῆς αὐτονομίας της. Τὸ ὕλικόν τῆς πρώτης περιόδου εἶναι ἐξαιρετικῶς ἐπεῖγον. Ἀποτελεῖται ἀπὸ σχέδια ἀλλεπαλλήλων μακρῶν τηλεγραφημάτων τοῦ Hanotaux πρὸς ἐκπροσώπους τῆς Γαλλίας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς εὐρωπαϊκὰς αὐλὰς, περιέχεται δὲ εἰς τὸν 10ον τόμον τῶν καταλοίπων του, εἰς τὸν φάκελον μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «Brouillons de télégrammes de G.H. s(ur

23. Περιέχεται, μὲ τὴν ἔνδειξιν *D*, εἰς τὸν δεύτερον φάκελον.

24. Ὁ ὑποφάκελος περιλαμβάνει καὶ μίαν ἐπιστολὴν τοῦ 1905, ἀπὸ τὸ Γενικὸν Προξενεῖον Κρήτης.

l') affaire crétoise (10 - 11 Février 1897)». Εἰς τὰ τηλεγραφήματα διατυπώνονται ἀνησυχίαι δι' ἐνδεχομένην διατάραξιν τῆς εἰρήνης, λόγω τῆς ἀποβάσεως, καὶ παρέχονται σχετικαὶ ὁδηγίαι. Τὸ ὕλικόν τοῦ Αὐγούστου εὐρίσκεται εἰς τὸν ἐπόμενον (11ον) τόμον, εἰς τὸν φάκελον μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «Lettre de G.H. à Nissard sur les affaires de Crète». Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν μακρὰν αὐτὴν ἐπιστολὴν, ὅπου ἐκτίθενται ἀπόψεις τοῦ Hanotaux περὶ τοῦ κρητικοῦ ζητήματος, ὁ φάκελος περιέχει καὶ ἔγγραφα (κυρίως ἀντίγραφα ἐγγράφων τοῦ πολιτικοῦ Méline) ποῦ ἀφοροῦν διαπραγματεύσεις μὲ τὴν Ἀγγλίαν διὰ τὴν σύναψιν ἐλληνικοῦ δανείου.

ΚΑΤΑΛΟΓΙΑ STÉPHEN PICHON

Τὰ ἐπόμενα ἔγγραφα²⁵ μᾶς εἰσάγουν εἰς τὸν 20ὸν αἰῶνα καὶ εἶναι σχετικὰ μὲ τὴν ἀνατολικὴν κρίσιν τοῦ 1908. Περιέχονται εἰς τὸν 3ον τόμον τῶν καταλοίπων τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Stéphen Pichon, εἰς φάκελον μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «Balkans, Grèce, Serbie, Turquie». Τὰ ἔγγραφα (φφ. 46 - 96) τοῦ φακέλου καλύπτουν τὴν περίοδον Σεπτεμβρίου 1908 - Ἰανουαρίου 1909 καὶ ἀφοροῦν κυρίως τὴν ἀναζωπύρωσιν ἐδαφικῶν διεκδικήσεων εἰς τὸν βαλκανικὸν χῶρον ἐξ αἰτίας τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Τουρκίαν, φαίνεται δὲ ὅτι ἔχουν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον συνταχθῆ πρὸς σχετικὴν ἐνημέρωσιν τοῦ Προέδρου τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας (μὲ τὴν προοπτικὴν συμμετοχῆς του εἰς τὴν συνδιάσκεψιν τοῦ Λονδίνου). Μεταξὺ διαφόρων ὑπομνημάτων²⁶, ὑπάρχει ἀνώνυμον καὶ ἀχρονολόγητον ὑπόμνημα, ὅπου ἐκτίθενται σκέψεις περὶ ἐνδεχομένης διεκδικήσεως (ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν) ἐπεκτάσεως τῶν ἐλληνικῶν συνόρων καὶ γίνεται λόγος διὰ τὰς ἀπόψεις τῶν Δυνάμεων κατὰ τὸ 1880, ὅσον ἀφορᾷ τὸ ζήτημα τῶν ἐλληνικῶν συνόρων (μὲ σχετικὴν παραπομπὴν εἰς τὸ «Livre jaune» περὶ βουλγαρικῶν ὑποθέσεων τοῦ 1885), καὶ τὴν ἀθέτησιν τῶν σχετικῶν ὑποσχέσεων των τὸν Μάρτιον τοῦ 1881. Εἰς τὸν φάκελον αὐτὸν περιέχεται ἐπίσης ἡμερολόγιον γεγονότων—κυρίως διπλωματι-

25. Τὰ ἔγγραφα ποῦ ἀναφέρονται εἰς τὸ ἐξῆς εἶναι χειρόγραφα ἢ δακτυλογραφημένα. Τὰ τελευταῖα, ὅταν εἶναι ἀνυπόγραφα καὶ δὲν φέρουν τὸν χαρακτηρισμὸν «copie», δὲν διακρίνονται πάντοτε ἀν εἶναι πρωτότυπα ἢ ἀντίγραφα· σχετικῶς βλ. σ. 467, ὑποσ. 45.

26. Εἰς τὸν ὑποφάκελον ὑπάρχουν ὑπομνήματα (Μαρτίου-Ἰουλίου 1908) περὶ μεταρρυθμίσεων εἰς τὴν Μακεδονίαν (πρόγραμμα Mürzsteg τοῦ 1903 κ.λπ.), καθὼς καὶ ἐκτενὲς κείμενον (σ. 12), ἀπὸ 26 Ἰανουαρίου 1909, τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας πρὸς τὸν Πρεσβευτὴν τῆς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, εἰς τὸ ὅποιον ἐκτίθενται αἱ γαλλοτουρκικαὶ σχέσεις μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1908 καὶ παρέχονται ὁδηγίαι πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς θέσεως τῆς Γαλλίας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

κῶν—ἀναφερομένων εἰς τὴν ἀνατολικὴν κρίσιν, τὸ ὁποῖον καλύπτει τὴν περίοδον 3 Ὀκτωβρίου - 16 Νοεμβρίου 1908 καὶ ἐπιγράφεται «Questions des Balkans et de Crète-Résumé par ordre chronologique des principaux faits à partir du 3 octobre». Εἰς τὰ ὑπόλοιπα φύλλα (97 - 110) τοῦ φακέλου ὑπάρχουν πολλὰ ἀποκόμματα ξένων ἐφημερίδων, ἀναφερόμενα εἰς τὸ μακεδονικὸν καὶ τὸ κρητικὸν θέμα καὶ τὴν συνδιάσκεψιν τοῦ Λονδίνου.

ΚΑΤΑΛΟΙΠΑ LÉON BOURGEOIS

Ὅλιγον μεταγενέστερα ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω ἔγγραφα τῶν καταλοίπων τοῦ St. Pichon εἶναι ἔγγραφα πού ἀναφέρονται εἰς τὴν κρίσιμον περίοδον τοῦ ἐθνικοῦ διχασμοῦ κατὰ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον (τὰ ἔτη 1915 - 1917) καὶ εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τὴν λήξιν τοῦ πολέμου καὶ περιλαμβάνονται εἰς τὰ κατάλοιπα τοῦ πολιτικοῦ καὶ συγγραφέως Léon Bourgeois. Κατὰ τὰ ἔτη 1915 - 1917 ὁ L. Bourgeois ἦτο Ὑπουργὸς (ἄνευ χαρτοφυλακίου εἰς τὴν Κυβέρνησιν Briand), μετὰ δὲ τὴν λήξιν τοῦ πολέμου ὠρίσθη Πρόεδρος τῆς γαλλικῆς ἀντιπροσωπείας εἰς τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐξελέγη Πρόεδρος τοῦ ὀργανισμοῦ αὐτοῦ.

Τὰ σχετικὰ μὲ τὴν Ἑλλάδα ἔγγραφα ἐπεσημάνθησαν εἰς τοὺς τόμους²⁷ 8, 9, 24 καὶ 30 τῶν καταλοίπων τοῦ Bourgeois. Ὁ τόμος 8 φέρει τὴν ἐπιγραφὴν «Questions extérieures, Commission des Affaires Étrangères, Grèce et Balkans, 1915-1917» εἶναι δὲ πλούσιος εἰς περιεχόμενον καὶ περιλαμβάνει πολλὰς σημειώσεις ἢ κείμενα ἐμπιστευτικῆς φύσεως. Μεταξὺ τῶν ἔγγράφων τοῦ τόμου ὑπάρχουν σημειώσεις (πρακτικὰ) ἀπὸ συνεδριάσεις τοῦ ἔτους 1915 (Φεβρ. - Ὀκτ.) τῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑποθέσεων. Εἰς τὰς συνεδριάσεις μετεῖχε καὶ ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Delcassé, αἱ δὲ συζητήσεις ἀνεφέροντο εἰς τὰς σχέσεις τῆς Γαλλίας (κυρίως διπλωματικὰς καὶ οἰκονομικὰς) μὲ ἄλλας χώρας καὶ τὴν δυνατότητα προωθήσεως τῶν ἐπιχειρήσεων (εἶχον αὐστηρῶς ἀπόρρητον χαρακτῆρα, ὅπως προκύπτει ἀπὸ σχετικὸν ἔγγραφον). Εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς συνεδρίας τῆς 23ης Μαρτίου, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Les Dardanelles», ἐπισημαίνονται ἀπόψεις τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου περὶ ἐνδεχομένης ἐπεκτάσεως τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν μελετωμένην ἐπιχείρησιν τῶν Δαρδανελλίων, καθὼς καὶ προσφορά του εἰς αὐτὴν ἐκστρατευτικοῦ σώματος 9.000 ἀνδρῶν²⁸. Μεταξὺ διαφόρων ὑπομνημάτων, ὅπου διατυ-

27. Ὁ ὅρος χρησιμοποιεῖται εἰς τὸν κατάλογον τῶν καταλοίπων τοῦ Bourgeois (καὶ εἰς ἄλλους καταλόγους καταλοίπων) καὶ διὰ τὸν χαρακτηρισμὸν μεγάλων φακέλων (cartons). Διὰ τὰ κατάλοιπα τοῦ Bourgeois ἐτοιμάζεται ἀναλυτικὸν εὔρετήριον, συμφώνως πρὸς σημειώσεις τοῦ καταλόγου τῶν καταλοίπων του.

28. Πρβλ. τὸ περιεχόμενον τοῦ τηλεγραφήματος πού ἔστειλεν ὁ Βενιζέλος ὀλίγον πρὸ

πώνονται σοβαροί ένδοξασμοί σημαινόντων παραγόντων τῆς Γαλλικῆς Διοικήσεως διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἐπιχειρήσεως τῶν Δαρδανελλίων, ὑπάρχει μεταγενέστερον (ἐμπιστευτικὸν) ὑπόμνημα τῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑποθέσεων, ἀπὸ 21 Ὀκτωβρίου 1915, ποὺ ἀπευθύνεται πρὸς τὴν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἡγεσίαν τῆς Γαλλίας καὶ ἀναφέρεται, μεταξύ ἄλλων, εἰς τὴν ἀποστολὴν στρατοῦ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὴν ἔνταξιν τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς κόλπους τῆς («Entente»). Περὶ τοῦ τελευταίου θέματος διατυπώνονται ἀπόψεις τοῦ ἀντιθέτου στρατοπέδου, ὑπὲρ τῆς οὐδετερότητος τῆς Ἑλλάδος, εἰς κείμενον ἀχρονολόγητον («Les raisons de la Grèce»). Ὁ ἀνώνυμος συντάκτης του ἀντλεῖ τὰ ἐπιχειρήματά του ἀπὸ δημοσιεύματα τοῦ γερμανικοῦ τύπου, ὅπου καὶ παραπέμπει.

Εἰς φάκελον τοῦ τόμου μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «La question de la Macédoine» περιέχονται τρία ἀνυπόγραφα κείμενα, τὰ ὁποῖα μαρτυροῦν ἔντονον ἐνδιαφέρον τῆς Γαλλίας νὰ προωθήσῃ τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν²⁹ εἰς τὴν Μακεδονίαν. Τὸ πρῶτον κείμενον³⁰ εἶναι τοῦ τέλους Αὐγούστου τοῦ 1916 καὶ φέρει τὴν σφραγίδα τῆς Γενικῆς Γραμματείας τῆς Ἐθνικῆς Προπαγάνδας (τῆς Γαλλίας), ἡ ἔδρα τῆς ὁποίας ἦτο εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσιν, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν σφραγίδα. Τὰ δύο ἄλλα κείμενα εἶναι ἀχρονολόγητα. Ἡ ἀποκάλυψις τοῦ συντάκτου τοῦ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν, (βάσει πληροφοριῶν ἄλλου ἐγγράφου)³¹, ἀποκαλύπτει καὶ τὸν χρόνον τῆς συντάξεώς του· ἔχει συνταχθῆ περὶ τὰς ἀρχὰς Νοεμβρίου τοῦ 1916, τοῦ ἰδίου δὲ ἔτους φαίνεται νὰ εἶναι καὶ τὸ τρίτον κείμενον.

Εἰς τὸν ἐπόμενον φάκελον, ὑπὸ τὸν τίτλον «Politique intérieure», περιέχονται ὑπομνήματα ἀχρονολόγητα καὶ ἀνώνυμα. Ἐξάίρεσιν μεταξύ αὐτῶν ἀποτελεῖ ἓνα ἐπώνυμον, ἐπίσης ἀχρονολόγητον, τὸ ὁποῖον ἐπιγράφεται «Quelques aperçus sur la question grecque en connection avec les entreprises dans les Balkans».

τῆς παραιτήσεώς του πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Πρεσβείαν τῶν Παρισίων μὲ τὴν ὑπόδειξιν νὰ ἀνακοινωθῆ πολὺ ἐμπιστευτικῶς (ὡς ἀπλῆ πληροφορία) πρὸς τὸν Γάλλον Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν· βλ. Éd. Driault - M. Lhéritier, ἔ.ἀ. τ. 5, σσ. 182 - 183.

29. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου, τὸν Νοέμβριον τοῦ 1918, ἡ ἐξάπλωσις τῆς γαλλικῆς εἰς τὰ Βαλκάνια πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς στρατιωτικῆς παρουσίας τῶν Γάλλων καὶ τῆς γαλλικῆς ἐπιρροῆς εἰς τὸν χῶρον ἀπετέλεσαν στόχον τῆς γαλλικῆς πολιτικῆς, μετὰ ἀπὸ σχετικὴν πρότασιν τοῦ Γάλλου Βουλευτοῦ André Honnorat, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνετέθη ἐν συνεχείᾳ τὸ Γαλλικὸν Ὑπουργεῖον Παιδείας καὶ Καλῶν Τεχνῶν. Τὰ ἀνωτέρω προκύπτουν ἀπὸ ἐγγράφα περιεχόμενα εἰς τὰ κατὰλοιπα τοῦ Robert de Billy (τ. 51, φ. 84 κ.έ.), περὶ τῶν ὁποίων βλ. ἐν συνεχείᾳ.

30. Ἐπὶ τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ ὑπάρχει παραπεμπτικὴ σημείωσις τοῦ L. Bourgeois εἰς τὸ ἐγγράφον ἀπὸ τὴν Σόφιαν τὸ ὁποῖον περιέχεται εἰς τὸν τελευταῖον φάκελον τοῦ τόμου 9 (μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «Macédoine», βλ. σ. 463).

31. Βλ. σ. 462, ὑποσ. 38.

Συντάκτης τοῦ ὑπομνήματος αὐτοῦ εἶναι ὁ Robert David, παλαιὸς Γάλλος βουλευτῆς καὶ μέλος τῆς ἀποστολῆς Jonnart κατὰ τὸ 1917. Τὰ ἄλλα ὑπομνήματα ἀναφέρονται — συμφώνως πρὸς τὰς ἐπιγραφάς των — εἰς τὴν σκοπιμότητα τῆς ἐπιχειρήσεως τῆς Θεσσαλονίκης, τοὺς ὑφισταμένους κινδύνους διὰ τὰς συμμαχικὰς στρατιάς τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ βασιλικὰ στρατεύματα, τὰ ληπτέα μέτρα κατὰ τῆς φιλοβασιλικῆς Ἑλλάδος (ὑπόμνημα ἐμπιστευτικόν), τὴν πιθανὴν στάσιν τῶν Ἑβραίων τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Μακεδονίας, ἢ τὴν πιθανὴν στάσιν τῶν Τούρκων τῆς Μακεδονίας, κατὰ τὰς «τὰς προσεχεῖς» βουλευτικὰς ἐκλογὰς εἰς τὴν Ἑλλάδα (πρόκειται διὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1915;).

Εἰς τὸν τελευταῖον φάκελον τοῦ τόμου, μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν «Rapports de Mr Fontenay», περιέχονται 24 ἰδιόγραφοι ἐκθέσεις (σ. 90) τοῦ Γάλλου αὐτοῦ διπλωμάτου³². Ἔχουν συνταχθῆ ἀπὸ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1916 ἕως τὸν Αὐγούστον τοῦ 1917, εἶναι ἀριθμημένοι³³, μερικαὶ δὲ φέρουν διαγραφὰς καὶ προσθήκας. Δὲν ἀναγράφεται εἰς ὅλας τὸς ἀποστολῆς, φαίνεται ὅμως ὅτι αἱ περισσότεραι τοῦ ἔτους 1916 — ἂν ὄχι ὅλαι — καὶ ὠρισμένοι τοῦ Μαρτίου τοῦ 1917 ἔχουν ἀποσταλῆ ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην, ἐνῶ πέντε, χρονολογημένοι ἀπὸ τὸν Ἰανουάριον ἕως τὸν Αὐγούστον τοῦ ἔτους 1917, φέρουν τόπον ἀποστολῆς «Territet» (Ἑλβετία). Ὅλοι εἶναι ἀνυπόγραφοι καὶ χωρὶς προσφώνησιν³⁴, ἐκτὸς μιᾶς, ἀπὸ 14 Ἰουλίου 1917, ἢ ὁποῖα ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν Ribot, φέρεται ἐντυπον τίτλον (Ὁ ἐκπρόσωπος... εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῆς Ἀλβανίας) καὶ ἔχει ἀποσταλῆ ἀπὸ τὴν Ἑλβετίαν.

Ὁ Fontenay φαίνεται ὅτι ἤτο σημαίνων διπλωματικὸς παράγων τῶν Γάλλων εἰς τὰ Βαλκάνια μετὰ ἐπίκεντρον τὴν Θεσσαλονίκην, ὅπου ἔφθασε περὶ τὸ τέλος Αὐγούστου. Ἐκτοτε δὲν ἐφρόντιζε μόνον νὰ ἐνημερώη τὴν Γαλλικὴν Κυβέρνησιν διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν εἰς τὸν βαλκανικὸν χῶρον κατάστασιν, ἰδιαιτέρως εἰς τὴν Ἑλλάδα (καὶ διὰ τὴν κατάστασιν τῶν πνευμάτων εἰς τὴν Γερμανίαν, μέσω Ἑλβετίας), ἀλλὰ ἠσχολεῖτο καὶ μετὰ διπλωματικὰ θέματα γενικωτέρου ἐνδιαφέροντος, ὅπως μαρτυρεῖ καὶ σύντομος ἐκθεσίς του ὑπὸ τὸν τίτλον «Russie et Constantinople», ἐνῶ παρεῖχε καὶ ὑποδείξεις διὰ περαιτέρω ἐπιχειρήσεις τῆς «Armée d'Orient» κ.λπ. Περι-

32. «Ministre Résident» τῆς Γαλλίας εἰς τὴν Ἀλβανίαν (κατὰ τὰ ἔτη 1915 - 1917· βλ. *Almanach de Gotha*).

33. Ἀπὸ τοὺς ἀριθμοὺς προκύπτει ὅτι λείπουν τέσσαρες ἐκθέσεις (ἢ τελευταία φέρεται ἀριθμὸν 28).

34. Δὲν εἶναι σαφὲς ἐὰν αἱ ἐκθέσεις ἀπημύνοντο πρὸς τὸν L. Bourgeois. Εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν, ἀπὸ 14 Δεκεμβρίου 1916, ὑπάρχει ἡ ἐξῆς σημείωσις του: «Reçu le 22 Mars 1917, timbre de la rue Jouffroy - Paris».

λήψεις υποδείξεων του έχουν αναγραφῆ ἀπὸ τὸν L. Bourgeois εἰς σημειώματα, ὅπου υπογραμμίζονται συγκεκριμένα θέματα, διὰ νὰ ἀποτελέσουν προφανῶς ἀντικείμενον συζητήσεων τῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑποθέσεων πρὸς λήψιν ἀποφάσεων. Εἰς ὠρισμένας ἐκθέσεις του ὁ Fontenay προσπαθεῖ ἐντόνως νὰ πείσῃ τὸν παραλήπτην ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐγκαταληφθῆ ἡ ἀνεκτικὴ πολιτικὴ τῆς Γαλλίας ἐναντι τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ καταβληθῆ προσπάθεια, ὥστε νὰ ἐνισχυθῆ ἡ γαλλικὴ ἐπιρροή, ἰδιαιτέρως εἰς τὴν Ἑλλάδα, λόγῳ τῆς ἀμφιρόπου πολιτικῆς³⁵ τῆς ἐναντι τῶν συμμάχων κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου καὶ τῆς προβλεπομένης ἐπανόδου εἰς αὐτὴν τοῦ προπολεμικοῦ status quo. Ἀντιθέτους ἀπόψεις ἀναπτύσσει διὰ τὴν Σερβίαν³⁶, διὰ τὴν ὁποίαν προτείνει νὰ ἐνισχυθῆ κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις μετὰ τὸν πόλεμον, ὥστε νὰ καταστῆ κράτος «majeure». Παραλλήλως μὲ τὰς ἀπόψεις του αὐτὰς καὶ ἄλλας, πού ἀναπτύσσει μὲ σθένος, ὁ Fontenay παρέχει καὶ μερικὰς πληροφορίας (εἰς δύο ἐκθέσεις) διὰ τὴν ἐμπορικὴν κίνησιν τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἐκθέσεις ἀπὸ τὴν Θεσσαλονικὴν περιέχονται καὶ εἰς τὸν τόμον 9 τῶν καταλοίπων τοῦ Bourgeois, ἀποτελοῦν δὲ τὰ μόνον σχεδὸν ἔγγραφα τοῦ τόμου αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος ἐπιγράφεται «Questions extérieures II, Balkans 1916 (sic) — 1917». Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ τόμου ὑπάρχει ἡ σημείωσις «Rapports de Mr Lecoq» καὶ ἀκολουθοῦν 30 περίπου ἰδιόγραφοι ἐκθέσεις (σ.σ. 270). Ὅλοι ἔχουν ἀποσταλῆ ἀπὸ τὴν Θεσσαλονικὴν, ἀπὸ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1915 ἕως τὸν Ἰούνιον τοῦ 1917, καὶ ἀπευθύνονται μᾶλλον πρὸς τὸν L. Bourgeois (φέρουν τὴν προσφώνησιν «M^r le Président» de la Commission des Affaires Étrangères?)· περιέχουν πληροφορίας διὰ τὰς πο-

35. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν πολιτικὴν τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου ἐναντι τῶν συμμάχων, ὁ συντάκτης τοῦ ἐγγράφου τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1916 (εἰς τὸν φάκ. «La . . . Macédoine») παρατηρεῖ ὅτι δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ παραγνωρισθῆ ἡ πολύτιμος διὰ τὴν «Entente» στάσις τοῦ Βενιζέλου, ἀλλ' ὅτι ἡ στάσις αὐτὴ θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκληφθῆ ὡς «une affaire personnelle», διότι μόνον μία μικρὴ μειοψηφία τῶν Ἑλλήνων ἦσαν ὀπαδοὶ του καὶ φιλελευθέρων ἰδεῶν, τονίζει ὅτι ἡ Ἑλλάς ἦτο φιλογερμανικῆς τοποθετήσεως, καταλήγει δὲ μὲ τὰ ἀκόλουθα: «Il faut espérer qu'au jour de règlements des comptes nos intérêts ne seront pas lésés et que les sacrifices énormes dont on n'a pas idée en France, consentis par les pays en Orient, ne resteront pas infructueux et stériles».

36. Παρατηρεῖται ὅτι ὁ Fontenay εἶχεν ὑπηρετήσῃ εἰς τὴν Γαλλικὴν Πρεσβείαν τοῦ Βελιγραδίου, ὡς Chargé d'affaires, τὸ 1906 (βλ. Éd. Driault - M. Lhéritier, ἔ.ἀ., τ. 4, σ. 535, ὑποσ. 4)· τὸ 1916 φαίνεται ὅτι εἶχε στενὴν συνεργασίαν μὲ τὸν Πρωθυπουργὸν καὶ Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Σερβίας Pachitch, ἂν κρίνῃ κανεὶς ἀπὸ σημειώσεις (τῆς 7ης, 8ης καὶ 18ης Ὀκτωβρίου) τοῦ Robert de Billy εἰς τὸ ἡμερολόγιον του (βλ. κατωτέρω, σ. 466), εἰς τὸ ὁποῖον τὴν 7ην καὶ τὴν 8ην Ὀκτωβρίου τοῦ ἰδίου ἔτους ἔγραφεν ἀντιστοίχως: «G^{nt} Serbe a désidé de s'installer à Salonique après passage à Corfu» «Fontenay approuve. . .».

λιτικὰς ἐξελιξέεις εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις εἰς τὸν χῶρον τῶν Βαλκανίων, καθὼς καὶ ἀπόψεις ἢ παρατηρήσεις ἐπὶ διαφόρων θεμάτων, διπλωματικῆς ἢ ἄλλης φύσεως, χρησίμους διὰ τὴν ἐνημέρωσιν τοῦ παραλήπτου, ὡς πρὸς τὰ θιγόμενα θέματα. Ὁ συντάκτης τῶν ἐκθέσεων Lecoq φαίνεται νὰ εἶχε κάποιαν ἐπίσημον ιδιότητα ὑπαλλήλου τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως³⁷, ὅπως μαρτυροῦν καὶ αἱ συναντήσεις του εἰς τὴν Θεσσαλονίκην μετὰ τὸν ἀπεσταλμένον τῶν Δυνάμεων εἰς τὴν Ἑλλάδα Denys Cochin ἢ μετὰ τὸν Πρόεδρον τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως Ἐλευθέριον Βενιζέλον, καθὼς καὶ αἱ πρωτοβουλία του διὰ τὴν προώθησιν τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου τοῦ ἐπισημαίνονται εἰς ὠρισμένας ἐκθέσεις του. Ὁ ἴδιος συνέταξε καὶ τὸ κείμενον τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1916 τὸ ὁποῖον περιέχεται εἰς τὸν φάκελον «La Macédoine» τοῦ προηγουμένου τόμου, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα μιᾶς ἐκθέσεως³⁸.

Τὰ ἐπόμενα χρονικῶς ἔγγραφα τῶν καταλοίπων τοῦ Bourgeois τὰ σχετικὰ μετὰ τὴν Ἑλλάδα περιέχονται εἰς τὸν τόμον 30, τὸ ὕλικόν τοῦ ὁποίου ἀφορᾷ ζητήματα μειονοτήτων κ.τ.δ., ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸν τίτλον: «S.D.N., Questions de minorités et de nationalités, Allemagne... Grèce, Macédoine...». Ὁ σχετικὸς μετὰ τὴν Ἑλλάδα φάκελος³⁹ (φφ. 54 - 103) ἀποτελεῖται, κατὰ τὸ μεγαλύτερον τμήμα του, ἀπὸ ἔγγραφα (καὶ ἐπιστολάς) ἀναφερόμενα εἰς τὸν διορισμὸν δύο μελῶν, προκειμένου νὰ συγκροτηθῇ ἐπιτροπὴ (συμφώνως πρὸς ἄρθρον τῆς συνθήκης τοῦ Neilly), ἢ ὅποια θὰ εἶχε τὴν ἐπίβλεψιν τῆς ἐκτελέσεως τοῦ ὅρου τῆς συνθήκης περὶ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν καὶ τῆς ἐκποιήσεως τῶν ὑπαρχόντων των. Μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐγγράφων, ὑπάρχει καὶ ἔκθεσις περὶ τοῦ θέματος, ἀπὸ 20.9.1920, ἢ ὅποια ἔχει συνταχθῆ ὑπὸ τοῦ L. Bourgeois, καθὼς καὶ σχετικῆ μετὰ τὸ θέμα ἄλλη-

37. Εἰς μίαν ἐκθεσιν τοῦ Lecoq, ἀπὸ 1.12.1915, ὑπάρχει ἀποτύπωσις σφραγίδος: «Le Proviseur du Lycée, Directeur Général». Ἡ ἐκπαιδευτικὴ ιδιότης τοῦ Lecoq, καθὼς καὶ κάποια ὑπηρεσιακὴ σχέσις του μετὰ τὸ Γαλλικὸν Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν διαφαίνεται εἰς μεταγενεστέραν ἐπιστολὴν του (Σεπτ. 1919) ἀπὸ τὸ Παρίσι πρὸς τὸν Robert de Billy (τ. 55, φ. 56 καταλοίπων τοῦ τελευταίου, βλ. κατωτέρω)· πρβλ. καὶ ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Lecoq (εὐρισκόμενον εἰς Θεσσαλονίκην) ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν Ἀρχαιολογικὴν Σχολὴν (ἢ ἐπιστολή, ἀπὸ 10 Σεπτ. 1916, εἶναι παρατοποθετημένη, καθὼς καὶ ἡ ἔκθεσις τοῦ Lecoq ἀπὸ 21 Σεπτ. τοῦ ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐπομ. ὑποσ., μεταξὺ τῶν ἐκθέσεών του τοῦ Ἀπριλίου-Ἰουλίου).

38. Πρόκειται περὶ τῆς (πρώτης) ἐκθέσεως μετὰ χρονολογικὴν ἔνδειξιν 11 Νοεμβρίου 1916· πρβλ. καὶ τὴν ἐκθεσιν τῆς 21ης Σεπτεμβρίου 1916, φ. 4 (βλ. τέλος προηγουμένης ὑποσ.).

39. Ὁ φάκελος φέρει τὴν ἐπιγραφὴν «S.D.N.» (Société des Nations) «Minorités-Nationalités, Grèce (Convention gréco-bulgare, échanges des populations grecques et turques, Épire du Nord, Thrace Orientale)».

λογραφία (Μαΐου - Αύγουστου 1920) του Πρεσβευτού της Ελλάδος εις τὸ Λονδίνον Δ. Κακλαμάνου μετὸν Γενικὸν Γραμματέα τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν E. Drumont.

Εἰς τὸν ἀνωτέρω φάκελον ὑπάρχουν καὶ δύο σύντομα χειρόγραφα τοῦ L. Bourgeois. Τὸ ἓνα ἐξ αὐτῶν ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς Ἀλβανικῆς Κυβερνήσεως νὰ τονισθῇ ἡ ὑπαρξίς ἀλβανικοῦ στοιχείου, ἀρχικῶς εἰς τὰς ἑλληνικὰς καὶ τουρκικὰς κοινότητες τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Μακεδονίας καὶ ἀργότερον (Αὐγούστος 1824) εἰς τὴν Τσαμουριά. Τὸ ἄλλο χειρόγραφον ἀφορᾷ αἷτημα τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ νὰ τεθῇ ἐνώπιον τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν τὸ θέμα τῆς περιθάψεως ἀσθενῶν καὶ γερόντων προσφύγων, Ἑλλήνων καὶ Τούρκων, προκειμένου νὰ συγκεντρωθοῦν τὰ ἀπαιτούμενα ποσὰ (350.000 καὶ 150.000 λίραι ἀντιστοίχως), διὰ τὴν ἴδρυσιν ἀσύλων καὶ νοσοκομείων. Εἰς τὸν ἴδιον φάκελον περιέχεται καὶ πρωτότυπον ἔγγραφον τῆς 17ης Ἰουλίου 1920 ἀπὸ τὴν Ρώμην (φέρει ὑπογραφήν τοῦ Προέδρου τῆς ἀντιπροσωπείας τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης)· εἶναι μία ἔντονος διαμαρτυρία πρὸς τὴν Συνδιάσκεψιν τῆς Εἰρήνης διὰ τὴν ἀπόφασίν της νὰ προσαρτηθῇ ἡ Ἀνατολικὴ Θράκη εἰς τὴν Ἑλλάδα (μετὴν ἐπικειμένην ὑπογραφήν τῆς Συνθήκης τῶν Σεβρῶν). Εἰς τὸν φάκελον αὐτὸν σώζεται καὶ μακρὸν τηλεγράφημα τῆς Κοινότητος Βορειοηπειρωτῶν τοῦ Σικάγου, ὅπου τονίζεται, μεταξὺ ἄλλων, ἡ σταθερὰ ἀπόφασίς των νὰ ἀγωνισθοῦν, διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἀπόδοσις τῆς Βορείου Ἠπείρου εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὸ τηλεγράφημα εἶναι τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1921 καὶ ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Briand, εἰς τὴν Γενεύην.

Ὁ τελευταῖος φάκελος τοῦ τόμου, μετὴν ἐπιγραφὴν «Macédoine», περιλαμβάνει πρωτότυπον ἔγγραφον (σφ. 4) τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1920 ἀπὸ τὴν Σόφιαν, (τὸ ὑπογράφουν ὁ Πρόεδρος καὶ ὁ Γραμματεὺς τῆς Ἐκτελεστικῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Μακεδονικῶν Ἐταιρειῶν), ὅπως δὲ προκύπτει ἀπὸ τὸ περιεχόμενον του, ἔχει ἀποσταλῆ εἰς τὸν L. Bourgeois μετὴν εὐκαιρίαν τῆς ἐπικειμένης ἀναγνώσεως τῆς συνθήκης τοῦ Neilly εἰς τὴν Συνέλευσιν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν. Εἰς τὸ ἔγγραφον ἐκτίθενται τὰ σχετικὰ μετὸ μακεδονικὸν θέμα διαβήματα τῆς ἀνωτέρω Ἐπιτροπῆς εἰς τὴν Συνδιάσκεψιν τῶν Παρισίων, διατυπώνεται διαμαρτυρία, διότι δὲν ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν, χαρακτηρίζονται ἀδικοὶ οἱ ὅροι τῆς συνθήκης τοῦ Neilly καὶ ὑποβάλλεται παράκλησις πρὸς τὸν παραλήπτην καὶ τὰ ἄλλα μέλη τῆς γαλλικῆς ἀντιπροσωπείας εἰς τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν νὰ βοηθήσουν, διὰ νὰ ἀποκατασταθῇ ἡ ἀδικία· πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν προτείνεται νὰ συσταθῇ ἐλεύθερον καὶ ἀνεξάρτητον μακεδονικὸν κράτος ὑπὸ τὴν προστασίαν καὶ τὴν ἐγγύησιν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, ὥστε νὰ ἐξασφαλισθῇ καὶ διαρκὴς εἰρήνη εἰς τὰ Βαλκάνια.

Ὁ 24ος τόμος τῶν καταλοίπων τοῦ Bourgeois περιέχει ἔγγραφα ἀναφερόμενα εἰς πολιτικὰς διαφορὰς μεταξὺ διαφόρων χωρῶν, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸν

τίτλον του: «S.D.N. Différends politiques⁴⁰, Perse — U.R.S., Albanie — Yougoslavie. . . Italie — Grèce, 1919 - 1923». Τα έγγραφα τοῦ σχετικοῦ μετὴν Ἑλλάδα φακέλου («Conflit italogrec») ἀφοροῦν τὰς διαπραγματεύσεις ποὺ ἔγιναν εἰς τὴν Γενεύην κατὰ τὸ ἔτος 1823 (Αὐγ. - Σεπτ.) πρὸς ἀποκατάστασιν τῶν ἑλληνοϊταλικῶν σχέσεων· αἱ σχέσεις τῶν δύο χωρῶν εἶχον διαταραχθῆ ἕξ αἰτίας τοῦ φόνου Ἰταλῶν ἀξιωματικῶν εἰς τὴν ὁδὸν Ἀγίων Σαράντα - Ἰωαννίνων (ἐπὶ ἑλληνικοῦ ἐδάφους) καὶ τοῦ βομβαρδισμοῦ τῆς Κερκύρας ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν ποὺ ἐπηκολούθησε καὶ ἠνάγκασε τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν νὰ προσφύγῃ εἰς τὸ Συμβούλιον τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν. Τὸ ὕλικόν τοῦ φακέλου καλύπτει περὶ τὰς 70 σελίδας (φφ. 160 - 234), καθὼς καὶ ἕλην τὴν ἐξέλιξιν τῶν διαπραγματεύσεων (ἀπὸ τὴν κατάθεσιν τῆς προσφυγῆς τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Νικολάου Πολίτου ἕως τὴν ἔκφρασιν εὐγνωμοσύνης τοῦ Μουσολίνι πρὸς τὸν Πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας εἰς Ρώμην Camille Barrère, διὰ τὴν συμβολὴν τῆς Γαλλίας εἰς τὴν διευθέτησιν τοῦ θέματος). Εἰς πολλὰ ἔγγραφα ἔχει διατυπωθῆ τὸ περιεχόμενον τηλεφωνικῶν συνεντεύξεων μελῶν τῆς γαλλικῆς ἀντιπροσωπείας εἰς τὴν Γενεύην μετὴν Γαλλικὴν Κυβέρνησιν, τὴν Γαλλικὴν Πρεσβείαν τῆς Ρώμης ἢ τὴν Ἑλληνικὴν Πρεσβείαν τῶν Παρισίων, ὑπὸ τὴν μορφήν δὲ αὐτὴν ἔχουν διατυπωθῆ καὶ αἱ σχετικαὶ ὁδηγίαι τοῦ Πρωθυπουργοῦ τῆς Γαλλίας Raymond Poincaré πρὸς τὸν Gabriel Hanotaux. Ὁ τελευταῖος φαίνεται ὅτι διεδραμάτισε πρωτεύοντα ρόλον εἰς τὴν Γενεύην πρὸς ἀποκατάστασιν τῶν ἑλληνοϊταλικῶν σχέσεων, ὅπως μαρτυροῦν διάφορα ἔγγραφα τοῦ φακέλου, μετὰξὺ δὲ αὐτῶν καὶ ἐμπιστευτικὴ ἔκθεσις τοῦ Hanotaux πρὸς τὸν Γάλλον Πρωθυπουργόν.

ΚΑΤΑΛΟΙΠΑ ROBERT DE BILLY

Τὰ τελευταῖα ἔγγραφα ποὺ ἐπεσημάνθησαν εἰς τὰ «Papiers d'Agents» μετὴν πληροφορίας περὶ τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ἱστορίας εἶναι τῆς ἰδίας περιόδου μετὰ ὅσα ἀνεφέρθησαν ἐκ τῶν καταλοίπων τοῦ L. Bourgeois, περιλαμβάνονται δὲ εἰς τὰ κατάλοιπα τοῦ Robert de Billy, εἰς ὅκτὼ τόμους, ποὺ ἀποτελοῦν τὸ προσωπικόν του ἀρχεῖον ἀπὸ τὴν πενταετῆ παραμονὴν του εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ὁ Robert de Billy ἤτο ἐκπρόσωπος τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως εἰς τὴν Προσωρινὴν Κυβέρνησιν τῆς Θεσσαλονίκης⁴¹, ὅπου μετετέθη ἐκτάκτως ἀπὸ τὴν θέσιν

40. Ἡ «Conflits et litiges. . .», συμφώνως πρὸς τὸν τίτλον τοῦ τόμου εἰς τὸν κατάλογον τῶν καταλοίπων τοῦ Bourgeois.

41. «Agent diplomatique. . . auprès du Gouvernement National de Salonique»· βλ. τὸ διοριστήριον ἔγγραφον (μετὰ χρονολογικὴν ἑνδειξιν *Janvier 1917* καὶ ὑπογραφήν τοῦ Aristide

του ως συμβούλου τῆς Γαλλικῆς Πρεσβείας τῆς Ρώμης τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1917. Ἐν συνεχείᾳ, μετὰ τὴν ἀνάληψιν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἀπὸ τὸν Βενιζέλον, ἐτοποθετήθη Πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας εἰς τὰς Ἀθήνας⁴², ὅπου διεδέχθη τὸν Guillemain καὶ παρέμεινε μέχρι καὶ τὸ ἔτος 1921. Εἰς τὸ ἀρχεῖον του σώζεται ὕλικὸν καὶ ἀπὸ τὰς δύο περιόδους τῆς ὑπηρεσίας του εἰς τὴν Ἑλλάδα — κυρίως ἀπὸ τὴν περίοδον τῆς πρεσβείας του — περιέχεται δὲ εἰς τοὺς τόμους τῶν καταλοίπων του ὑπ' ἀρ. 50 - 57 ὑπὸ τοὺς ἐξῆς τίτλους⁴³:

T. 50: Grèce, Mémoires et rapports, 1916 - 1921 + 1 doc. 1938 (φφ. 380)⁴⁴

T. 51: Grèce, Documents officiels, 1917 - 1921 + 1 doc. 1922, 1 1936 (φφ. 154).

T. 52: Grèce, Questions Militaires (Armée d'Orient), 1916 - 1925 (φφ. 152).

T. 53: Grèce, Correspondance envoyée ou reçue, [1916] - 1917 + 1 doc. 1906 (φφ. 139).

Briand) εἰς τὰ κατάλοιπα τοῦ R. de Billy, τ. 53 (φ. 6), ὅπου (φ. 7 κ.ε.) καὶ ὁδηγία του, ἀπὸ 3 Ἰανουαρίου 1917.

42. Μὲ διάταγμα τῆς 22ης Αὐγούστου· βλ. τὸ τηλεγράφημα τοῦ Πρωθυπουργοῦ καὶ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν A. Ribot πρὸς τὸν R. de Billy εἰς τὰ κατάλοιπα τοῦ τελευταίου (τ. 51, φ. 30).

43. Σχετικῶς μὲ ὀρισμέναις χρονολογίαις ποὺ ἀναγράφονται εἰς τοὺς τίτλους τῶν τόμων 50 - 53 παρατηρεῖται ὅτι:

Εἰς τὸν τόμον 50 τὸ ἔγγραφο τοῦ ἔτους 1938 (εἰς τὰ φφ. 204 - 207) εἶναι μία περιγραφικὴ ἔκθεσις τοῦ ἰδίου τοῦ R. de Billy, ὁ ὁποῖος ἐκθέτει πρὸς ἄγνωστον τὸ περιεχόμενον συνεντεύξεώς του μετὰ τὸν Βασιλέα τῆς Ἑλλάδος Γεώργιον Β' ἐπὶ πολιτικῶν καὶ διπλωματικῶν θεμάτων. Τὸ ἔγγραφο ἔχει συνταχθῆ τὴν 30ὴν Ἀπριλίου 1938, ὅπότε ὁ R. de Billy εἶχε συνταξιοδοτηθῆ καὶ εὐρίσκειτο εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸ περιεχόμενον.

Εἰς τὸν τόμον 51 (φ. 130) περιέχεται ἀπόκομμα γαλλικῆς ἐφημερίδος τῆς 19ης Μαρτίου 1936, ὅπου δημοσιεύονται δηλώσεις τοῦ R. de Billy περὶ τοῦ Βενιζέλου (ἐξ ἀφορμῆς τοῦ θανάτου του).

Εἰς τὸν τόμον 52 περιέχονται κυρίως ἔγγραφα μὲ χρονολογικὰς ἐνδείξεις τοῦ ἔτους 1920. Τὰ μεταγενέστερα εἶναι ἐπιστολαὶ τοῦ Στρατηγοῦ Guillaumat, δύο τοῦ ἔτους 1924 (ὅπότε ὁ Guillaumat φαίνεται ὅτι ἐκλήθη εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ τὴν προοπτικὴν ἀναδιοργανώσεως τοῦ στρατοῦ) καὶ μία τοῦ ἔτους 1925· ἔχουν ἀποσταλῆ ἀντιστοίχως ἀπὸ τὸ Παρίσι καὶ τὰς Ἀθήνας πρὸς τὸν R. de Billy, Πρεσβευτὴν κατὰ τὰ ἔτη αὐτὰ εἰς τὸ Βελιγράδι.

Εἰς τὸν τόμον 53 περιέχεται ἀλληλογραφία τοῦ ἔτους 1917 καὶ μία ἐπιστολὴ τοῦ ἔτους 1919 (ταξινομημένη εἰς τὸ ἔτος 1915 ἀπὸ παρανάρησιν τῆς χρονολογίας)· ἡ ἐπιστολὴ τοῦ 1906 εἶναι ἄσχετος πρὸς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα.

44. Οἱ ἀριθμοὶ ἐντὸς παρενθέσεως δηλώνουν φύλλα τόμων ἢ σελίδας (εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἔχει ἀριθμηθῆ καὶ τὸ verso τῶν φύλλων).

- T. 54: Grèce, Correspondance envoyée ou reçue, 1918 (φφ. 127).
 T. 55: Grèce, Correspondance envoyée ou reçue, 1919 (φφ. 64).
 T. 56: Grèce, Correspondance envoyée ou reçue 1920, 1921, 1922 (φφ. 99).
 T. 57: Grèce, Correspondance envoyée ou reçue — Pièces non datées (φφ. 54).

Τὸ ὕλικόν τῆς πρώτης περιόδου εὐρίσκεται μεταξὺ τῶν ἐγγράφων τῶν τόμων 50 καὶ 52, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τοὺς ἀντιστοίχους τίτλους. Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ τόμου 50 ἔχει ταξινομηθῆ χειρόγραφον ἡμερολόγιον τοῦ R. de Billy (φφ. 2 - 15, σσ. 28), μὲ ἐνδεικτικὰς ἀναγραφὰς γεγονότων (πολιτικῶν, διπλωματικῶν, στρατιωτικῶν) τοῦ βαλκανικοῦ κυρίως χώρου καὶ ἰδιαίτερος τοῦ μακεδονικοῦ μετώπου. Αἱ ἀκραῖαι χρονολογικαὶ ἐνδείξεις τοῦ ἡμερολογίου εἶναι 16 Ἰανουαρίου 1916 - 24 Δεκεμβρίου 1917, ἀπὸ τὸν Φεβρουάριον δὲ τοῦ 1917 (μετὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ R. de Billy εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἀπὸ τὴν Ρώμην) αἱ ἀναγραφαὶ τοῦ ἡμερολογίου ἀναφέρονται συχνότερον εἰς θέματα τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου. Μεταξὺ τῶν ἐγγράφων τῆς περιόδου τῆς Θεσσαλονίκης τοῦ τόμου 52 εὐρίσκεται καὶ ἀντίγραφον ἐπιστολῆς τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου ἀπὸ 16/29 Ὀκτωβρίου τοῦ 1916. Ἡ ἐπιστολὴ ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας εἰς τὰς Ἀθήνας Guillemin μὲ τὴν παράκλησιν νὰ διαβιβάσῃ ἐπειγόντως πρὸς τὴν Γαλλικὴν Κυβέρνησιν, ἀφορᾷ δὲ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως διὰ τὴν συγκρότησιν ἰδιοῦ της στρατοῦ, συμφώνως πρὸς σχετικὴν ὑπόσχεσιν τῶν προστατῶν Δυνάμεων. Τοῦ ἔτους 1916, ἀπὸ 14/27 Δεκεμβρίου, εἶναι καὶ ἀνώνυμον κείμενον ὑπὸ τὸν τίτλον «Notice sur l'utilisation de la flotte grecque par les équipages dévoués au Gouvernement Provisoire», ἐνῶ γεγνότα τῶν ἐτῶν 1914 - 1916 ἀφορᾷ ἀχρονολόγητον ἐκτενὲς ὑπόμνημα (σσ. 33), ἀνυπόγραφον (Ἕλληνας πολιτικοῦ, συμφώνως πρὸς σχετικὴν σημείωσιν), εἰς τὸ ὁποῖον ἐκτίθεται ἡ στάσις τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὴν ἔναρξιν τοῦ παγκοσμίου πολέμου ἕως τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1916.

Τὸ ὕλικόν τῆς περιόδου τῆς πρεσβείας τοῦ Robert de Billy εἰς τὰς Ἀθήνας εἶναι πλούσιον εἰς περιεχόμενον, περιλαμβάνει δὲ καὶ πολλὰς ἐπιστολάς (ὠρισμέναις εἰς ἀντίγραφα ἢ σχέδια). Μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχουν ἐπιστολαὶ προερχόμεναι ἀπὸ τὸ Γαλλικὸν Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν — τῶν ἐτῶν 1917 (τόμος 53), 1920 (τ. 51) καὶ ἄχρον. (ἐμπιστευτικὴ, τ. 57) —, ἢ τὸ Ἑλληνικὸν ἀντίστοιχον Ὑπουργεῖον — 1917 (τ. 53) —, πρεσβείας ἢ προξενεῖα τῆς Γαλλίας εἰς ἄλλας χώρας (Ἰταλίαν — 1917, τ. 53 καὶ 1919, τ. 55, Σερβίαν — 1917, τ. 53, Ἰσπανίαν — 1917, τ. 53, Βουλγαρίαν — 1921, τ. 56), διαφόρους πρεσβείας εἰς τὰς Ἀθήνας (Ἀγγλικὴν — ἄχρον., τ. 57, Γαλλικὴν — 1918, τ. 51 καὶ ἄχρον., τ. 57, Ρωσικὴν — 1917, τ. 53 καὶ ἄχρον., τ. 57, Ἑλβετικὴν — 1918, τ. 51, Γερμανικὴν — 1918, τ. 51), τὸ Γαλλικὸν Προξε-

νεϊον εις την Θεσσαλονίκην — 1919 (τ. 55), τὰ Γαλλικὰ Ὑποπροξενεῖα Πατρῶν — 1917 (τ. 53) καὶ Σύρου — 1919 (τ. 55), τὴν Μικτὴν Ἐπιτροπὴν Ἀποζημιώσεων, τὴν Διεθνῆ Οἰκονομικὴν Ἐπιτροπὴν Ἐλέγχου, τὴν Γαλλικὴν Στρατιωτικὴν Ἀποστολὴν εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ τὸ Ἐμπορικὸν Γραφεῖον τῆς Γαλλικῆς Πρεσβείας τῶν Ἀθηνῶν — 1917 (τ. 53), τὴν Διεθνῆ Ἐπιτροπὴν Ἐρεῦνης τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας — 1919 (τ. 55), τὴν Μικτὴν Ἐπιτροπὴν Ἐπισιτισμοῦ Θεσσαλονίκης καὶ Μακεδονίας — ἄχρον. (τ. 57), τὸν Ἑλληνογαλλικὸν Σύνδεσμον — 1918 (τ. 54), τὴν Γαλλικὴν Ἀρχαιολογικὴν Σχολὴν — 1917 (ὑπογρ. G. Fougères, ττ. 50, 53), 1818 (ὑπογρ. Ch. Dugat, τ. 52), 1921 (ὑπογρ. Ch. Picard, τ. 56) κ.λπ. Μεταξὺ τῶν ἀποστολέων ἐπισημαίνονται οἱ Διοικηταὶ τῆς «Armée d'Orient» Sarrail — 1917 (ττ. 51, 53), Guillaumat — 1918, 1924, 1925 (τ. 52) καὶ Franchet d'Esperey — 1918 (τ. 52), 1919 (τ. 55), 1921 (τ. 56), ἄλλοι ἀνώτατοι Γάλλοι ἀξιωματικοὶ τῆς Στρατιᾶς τῆς Ἀνατολῆς — 1917 (τ. 53), 1919 (τ. 55), ὁ Ὑπάτος Ἀρμοστής τῶν Προστατίδων Δυνάμεων εἰς τὴν Ἑλλάδα Jonnart — 1917 (τ. 53) καὶ ἄχρον (1917) (τ. 57), ὁ Chargé d'Affaires εἰς τὴν Γαλλικὴν Πρεσβεῖαν τῶν Ἀθηνῶν Castillon — 1917 (ττ. 51, 53), ὁ Robert David — 1917 (τ. 53) καὶ ἄχρον. (1917) (τ. 57), ὁ Charles Roux (ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν Πρεσβεῖαν τῆς Ρώμης) — 1917 (τ. 53), ὁ H. Lorgeau (ἀπὸ τὸ Γαλλικὸν Προξενεῖον τῆς Κερκύρας) — 1917 (τ. 51), ὁ Βενιζέλος — 1917 (τ. 53), 1918 (τ. 51), 1920, 1921 (τ. 56) καὶ ἄχρον. (ὡς Πρόεδρος τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως ἢ ὡς Πρωθυπουργός, τ. 57), ὁ Ὑπουργός τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως μετ' εἰδικὴν ἀποστολὴν εἰς τὴν Ρώμην Ἀ. Ἀλεξανδρῆς — 1917 (τ. 53), ὁ καθηγητὴς τῆς Ἰατρικῆς (ἀργότερον Ἀκαδημαϊκός) Γεράσιμος Φωκᾶς — 1918 (ττ. 50 καὶ 54), 1919 (τ. 55), ἡ Ἑλένη Ἀργυροπούλου, ἄχρ. (τ. 57), ἡ Ἀσπασία Μάνου, ἄχρον. (t.p.q. 12 Ὀκτ. 1820) (τ. 57) κ.ἄ. Εἰς τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ R. de Billy περιέχεται καὶ ἐπιστολὴ τοῦ Ὑπάτου Ἀρμοστοῦ τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τοῦ ἔτους 1919 (τ. 55), καθὼς καὶ ἐκτενὴς ἐπιστολὴ τοῦ ἰδίου ἔτους ἀπὸ τὴν Σμύρνην (ὑπογρ. Georges Bourdon, τ. 56).

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀνωτέρω ἀλληλογραφίαν, μεταξὺ τῶν ἐγγράφων τῆς περιόδου τῆς πρεσβείας τοῦ Robert de Billy εἰς τὰς Ἀθήνας περιέχονται πολλὰ ἐνδιαφέροντα ὑπομνήματα ἢ ἄλλα κείμενα⁴⁵, ταξινομημένα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὸν τόμον 50. Μερικὰ ἐξ αὐτῶν εἶναι τοῦ ἔτους 1917, κυρίως τοῦ μηνὸς Ἰουνίου, καὶ ἀφοροῦν τὴν

45. Εἶναι κατὰ κανόνα δακτυλογραφημένα· μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχουν πολλὰ ἀνυπόγραφα (ἀντίγραφα, ἢ καὶ πρωτότυπα; Πρβλ. τὸ ἐγγράφον μετὰ τὰ ἀρχικὰ S.R., ποῦ ἀναφέρεται εἰς τὴν σ. 468).

παραγωγή των βασικών δημητριακών (σίτου και άραβοσίτου) εις την Ελλάδα, την παραγωγή των αυτών ή άλλων δημητριακών εις διαφόρους περιοχάς και ιδιαιτέρως εις την Θεσσαλίαν, την όργάνωσιν του έλέγχου συγκομιδής τής παραγωγής της⁴⁶, την διακίνησιν πλοίων Έλλήνων ιδιοκτητών εις Αμερικην και Ινδίας δια την μεταφοράν σίτου, την κίνησιν του Έμπορικού Γραφείου τής Θεσσαλονίκης κατά το τελευταίον τετράμηνον του 1916⁴⁷, την σύνδεσιν του έμπορίου της με την γαλλικην βιομηχανίαν, την ίδρυσιν εις την Θεσσαλονίκην προσωρινού σερβικού γραφείου έκτελωνισμού και την κατάργησιν των περιοριστικών μέτρων κυκλοφορίας εις την Θεσσαλίαν. Του έτους 1917 ή του έπομένου θα είναι και δύο παρεμφερή, άχρονολόγητα, ύπομνήματα: περι των άπαιτουμένων μέσων και κονδυλίων δια την καλλιέργειαν έδαφών ποικίλης έκτάσεως και περι των καταλληλοτέρων μακεδονικών έδαφών δια την καλλιέργειαν σίτου και άραβοσίτου. Συναφές είναι και μακρόν κείμενον του Όκτωβρίου του 1918 (τ. 50 φφ. 106 - 125, σσ. 40) περι του εργατικού ζητήματος εις την Ελλάδα, όπου εξετάζονται αι συνθήκαι διαβιώσεως και ό συνδικαλισμός των εργατών, αι έπιπτώσεις του πολέμου εις την εργατικην τάξιν κ.τ.δ. Το κείμενον έχει συνταχθῆ εις τας Αθήνας, από το γραφεϊον πληροφοριών, όπως μαρτυροῦν τὰ αρχικά S. R. (Service de Renseignements) εις την θέσιν τής ύπογραφής, δέν αποκλείεται δὲ νά είναι πρωτότυπον (άπευθύνεται πρὸς την Γαλλικην Πρεσβείαν των Αθηνών).

Εις τον ίδιον τόμον περιέχονται και δύο ύπομνήματα άλλης φύσεως, του έτους 1917. Μαρτυροῦν την προσπάθειαν τής Γαλλίας νά διεισδύση εις τὰ έλληνικά πράγματα είτε δια τής ενισχύσεως τής γαλλικῆς έπιρροῆς εις διαφόρους τομείς (έκπαιδευτικόν, οικονομικόν κ.λπ.) είτε δια τής ενισχύσεως τής γαλλικῆς παρουσίας εις την Ελλάδα. Το ένα εξ αυτών (φφ. 82 - 95, σσ. 13) έπιγράφεται «Esquisse d'un programme général d'action de propagande française en Grèce», έχει συνταχθῆ την 1ην Αύγουστου εις το Παρίσι και ύπογράφεται από τον Gustave Fougères⁴⁸

46. Πληροφορία από τρία βασικά ύπομνήματα των άνωτέρω κατηγοριών έχουν δημοσιευθῆ βλ. Yannis Mourelos, *L'intervention de la Grèce dans la Grande Guerre (1916 - 1917)*, Αθήναι 1983, σσ. 117 - 118.

47. Την ίδρυσιν εις την Θεσσαλονίκην έμπορικού γραφείου γαλλικών εισαγωγών με την φροντίδα τής «Armée d'Orient» άφορᾷ έντυπος έπιστολή, υπό μορφήν έγκυκλίου, του Στρατηγού Sarrail, από 1 Αύγουστου 1916, καθώς και συνημμένη εις την έπιστολήν έντυπος άγγελία. Τα κείμενα αυτά περιέχονται εις τον τόμον 52, όπου υπάρχουν και έντυπα τής «Armée d'Orient» με πληροφορίας περι τής λειτουργίας του Έμπορικού Γραφείου κατά τους πρώτους τέσσαρες μήνας (*Bulletin Commercial de Macédoine*, No 1 - 4, septembre - décembre 1916).

48. Φαίνεται ότι ό G. Fougères έθεωρείτο άποτελεσματικός εις την αντιμετώπισιν τής ξέ-

(Δ/τὴν τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν). Τὸ δεῦτερον ὑπόμνημα (φφ. 100 - 102, σσ. 6), ὑπὸ τὸν τίτλον «Note au sujet du personnel de la mission», ἔχει συνταχθῆ εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν 28ην Ὀκτωβρίου καὶ εἶναι ἀνώνυμον. Ὁ συντάκτης του εἰσηγεῖται νὰ ἀυξηθοῦν ἐπειγόντως τὰ μέλη τῆς γαλλικῆς στρατιωτικῆς ἀποστολῆς, διὰ νὰ ἀναλάβουν Γάλλοι ἀξιωματικοὶ πρωτοβουλίας εἰς τὸν στρατόν, ἐλλείψει τῆς ἐσχάτης λύσεως νὰ τεθῆ ἡ Ἑλλάς «sous notre protectorat», ὅπως ἀναφέρει.

Ἄλλα ἔγγραφα ἀπηχοῦν τὸν ἀνταγωνισμόν μεταξὺ τῶν ὁπαδῶν τῆς γαλλικῆς καὶ τῆς γερμανικῆς παιδείας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν, ἰδιαιτέρως εἰς τὴν Ἱατρικὴν Σχολήν, καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς Γαλλίας νὰ πρωτοστατήσῃ εἰς τὸν τομέα τῆς υγείας μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ πολέμου. Ἦδη τὸν Νοέμβριον τοῦ 1917 ὁ Gustave Fougères εἰς ὑπόμνημά του, ποῦ ἀπέστειλε μὲ ἐπιστολὴν του πρὸς τὸν R. de Billy (τ. 53, φφ. 126 - 129), ἔγραφεν ὅτι εἶχε προταθῆ εἰς τὸν Βενιζέλον, χωρὶς ἀποτέλεσμα, νὰ ἀπομακρυνθοῦν ἀντιβενιζελικοὶ καθηγηταὶ ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον καὶ ἐξέθετε τὰς ἀπόψεις τοῦ Ἑλληνοσ Πρωθυπουργοῦ, καθὼς καὶ τὰς ἰδικὰς του, σχετικῶς μὲ τὸ θέμα. Ἰδικόν του θὰ πρέπει νὰ εἶναι καὶ συναφὲς ὑπόμνημα, ἀχρονολόγητον⁴⁹ καὶ ἀνυπόγραφον (τ. 50, φφ. 223 - 228, σσ. 6), ὅπου τονίζεται ἡ ἀνάγκη ἐκκαθαρίσεως τοῦ Πανεπιστημίου — κυρίως τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς — ἀπὸ τὴν «γερμανικὴν ἐπιστημονικὴν κατάκτησιν» καὶ προτείνεται νὰ ληφθοῦν πρὸς τοῦτο διάφορα μέτρα, μεταξὺ δὲ αὐτῶν καὶ ἡ ἴδρυσις Ἰνστιτούτου Pasteur εἰς τὰς Ἀθήνας μὲ γαλλικὴν βιβλιοθήκην, ἡ ἀντικατάστασις δώδεκα καθηγητῶν τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς καὶ ἡ ἐπιστροφή εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὸ Παρίσι τοῦ Καθηγητοῦ Γερασίμου Φωκᾶ⁵⁰. Συναφῆς μὲ τὴν ἀνάληψιν πρωτοβουλιῶν ἐκ μέρους τῆς Γαλλίας εἰς τὸν τομέα τῆς υγείας εἶναι καὶ ἡ λειτουργία νοσοκομείου (εἰς τὴν Λεωφόρον Ἀλεξάνδρας) ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Γάλλου Pierre Pietri, τοῦ ὁποίου μακρὰ ἔκθεσις ἀπὸ 1 Ὀκτωβρίου 1918 σῶζεται εἰς τὰ καταλόγια τοῦ R. de Billy (πρωτότυπον, τ. 50 φφ. 129 - 167, σσ. 18). Εἰς τὴν ἔκθεσιν περιέχονται, μεταξὺ ἄλλων, λεπτομερέστατα στοιχεῖα διὰ τὴν λειτουργίαν τοῦ νοσοκομείου ἀπὸ τὸ τέλος Μαΐου τοῦ 1919. Τὸ ἐπόμενον ἐξ ἄλλου ἔτος ἐξητάζοντο αἱ δυνατότητες ἰδρύσεως εἰς τὰς Ἀθήνας

νης προπαγάνδας, ὅπως προδίδει ἀπόσπασμα τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἔτους 1919 ἡ ὁποία μνημονεύεται εἰς τὴν σ. 465, ὑποσ. 43 (τ. 53) καὶ ἔχει ἀποσταλῆ μᾶλλον ἀπὸ τὴν Σμύρνην.

49. Τὸ ὑπόμνημα ἔχει συνταχθῆ πρὸ τοῦ τέλους τοῦ πολέμου, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸ περιεχόμενον.

50. Ὁ Γ. Φωκᾶς ἀφίχθη εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ εἰδικὴν ἀποστολήν· σχετικῶς βλ. μακρὸν τηλεγράφημα τοῦ Chargé d'affaires εἰς τὴν Γαλλικὴν Πρεσβείαν τῶν Ἀθηνῶν Castillon, ἀπὸ 23 Ἰουνίου 1918 (τ. 50 καταλοίπων R. de Billy).

ένος μικροῦ παραρτήματος τῆς Ἐνώσεως Γαλλίδων Κυριῶν τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, ὅπως προκύπτει ἀπὸ ἐπιστολὴν τῆς Προέδρου τῆς Ἐνώσεως Marguerite Carnot πρὸς τὸν R. de Billy, ἀπὸ 15 Νοεμβρίου 1920 (τ. 51, φ. 107).

Ἄλλα κείμενα, περιεχόμενα κυρίως εἰς τοὺς τόμους 50 καὶ 52, ἀφοροῦν διάφορα θέματα: τὴν ἴδρυσιν τῆς Ἑλληνογαλλικῆς Ἐνώσεως, τὴν ξένην προπαγάνδαν (ρουμανικὴν εἰς τὴν Θεσ/νίκην) ἢ κατασκοπεῖαν («main noire»), τὸ ἐνδιαφέρον γαλλικῶν ἑταιρειῶν διὰ τὴν ἀνάπτυξιν ἐμπορικῶν σχέσεων, τὴν κατασκευὴν σιδηροδρομικοῦ δικτύου ἢ τοπικῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὰ χορηθέντα ἀπὸ τὴν Γαλίαν δάνεια εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος κατὰ τὴν διάρκειαν πολέμου, τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος, τὴν ἔκτακτον ἐπάνοδον εἰς τὰς Ἀθήνας τοῦ Robert de Billy ἀπὸ τὸ Παρίσι μὲ τὴν προοπτικὴν τῶν ἐκλογῶν τοῦ 1920, αἴτημα προστασίας Βενιζελικῶν (μετὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν ἐκλογῶν) κ.λπ. Μεταξὺ τῶν ἐγγράφων τοῦ τόμου 52 περιέχεται καὶ κατάστασις τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν τῆς γαλλικῆς στρατιωτικῆς ἀποστολῆς κατὰ τὸ ἔτος 1918⁵¹, τηλεγράφημα τοῦ ἔτους 1919 τοῦ «Ἵπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Κριμαίας» Vinaver πρὸς τὸν Βενιζέλον, μὲ τὸ ὅποῖον ζητεῖται ἡ συμμετοχὴ Ρώσων ὑπηκόων ἑλληνικῆς καταγωγῆς εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἐκστρατευτικὸν σῶμα ποῦ ἤτο εἰς τὴν Κριμαίαν, καθὼς καὶ ἔκθεσις τοῦ ἔτους 1920 τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Ἐπιτροπῆς Οἰκονομικοῦ Ἐλέγχου Delatour περὶ τῶν ἀνωμαλιῶν τὰς ὁποίας εἶχε διαπιστώσει εἰς Θεσσαλονίκην καὶ Ἡπειρον εἰδικὴ ἐπιτροπῆ.

Εἰς διαφόρους τόμους τῶν καταλοίπων τοῦ R. de Billy ὑπάρχουν καὶ ἔγγραφα⁵² μὲ τὸν χαρακτηρισμὸν «ἐμπιστευτικόν» «ἀπόρρητον» ἢ «ἄκρως ἀπόρρητον» καὶ μὲ περιεχόμενον ποικίλον. Ἀφοροῦν τὸν τομέα δράσεως τοῦ στρατοῦ τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις (ἄχρ. τ. 52), ἐπικειμένην μετάβασιν τοῦ Βασιλέως Ἀλεξάνδρου εἰς Θεσσαλονίκην (Αὔγ. 1917, τ. 51), ἀπόψεις του περὶ τῆς σκοπιμότητος τοῦ γάμου του μὲ τὴν Ἀσπασίαν Μάνου (Ὀκτωβ. 1917, τ. 53), συστάσεις συμπεριφορᾶς πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς τῆς γαλλικῆς στρατιωτικῆς ἀποστολῆς (Ἰαν. 1918, τ. 52), τὴν μετάβασιν τοῦ Ἐ. Βενιζέλου εἰς τὴν Μακεδονίαν (Σεπτ. 1918, τ. 52), τὴν περιοδικὴν παρακολούθησιν Αὐστριακῆς κατασκόπου τῶν Γερμανῶν εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1916 ἕως τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1918 (Φεβρ. 1921, τ. 51), τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῆς Ἑλληνικῆς Διοικήσεως (Ὀκτ.

51. Τὸ ἔγγραφο (πρωτότυπον) ὑπογράφει ὁ γνωστὸς Διευθυντὴς τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιο-λογικῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν Charles Picard, ὑπὸ τὴν ιδιότητά του ὡς Διευθυντοῦ τῆς ὑπηρεσίας πληροφοριῶν τῆς «Armée d'Orient».

52. Σχέδια, πρωτότυπα ἢ ἀντίγραφα.

1918, τ. 50), την προστασίαν τοῦ γαλλικοῦ συναλλάγματος εἰς τὴν Ἑλλάδα (ἀχρ. τ. 51,) τὰς πρώτας διαπιστώσεις τῆς Εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς Ἐλέγχου εἰς τὴν Σμύρνην (ἀφοροῦν θέματα τοῦ ἐπισιτισμοῦ τοῦ στρατοῦ, Ἰούλ. 1920, τ. 50) κ.ά.⁵³

Τὰ ἀνωτέρω ἔγγραφα καὶ ὅσα ἀνεφέρθησαν ἀπὸ τὰ κατάλοιπα τοῦ Robert de Billy δὲν περιέχονται — ἐκτὸς ὀλίγων ἐξαιρέσεων — εἰς τοὺς τόμους τῶν ἀρχείων τοῦ Quai d'Orsay τῶν ἀντιστοιχῶν ἐτῶν ποὺ ἀφοροῦν τὴν Ἑλλάδα καὶ περιλαμβάνουν ἐκθέσεις καὶ ἄλλα κείμενα ἀπὸ τὴν Θεσσαλονικὴν (κατὰ τὴν περίοδον τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως) ἢ τὴν Γαλλικὴν Πρεσβείαν τῶν Ἀθηνῶν. Εἰς τοὺς ἰδίους ἐξ ἄλλου τόμους καὶ εἰς ἐκείνους οἱ ὅποιοι περιλαμβάνουν τὴν ἀλληλογραφίαν τῆς Γαλλικῆς Πρεσβείας τῶν Ἀθηνῶν μὲ τὸ Γαλλικὸν Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν τοῦ ἔτους 1915 δὲν περιέχονται (ὑπὸ μορφήν ἀντιγράφων) αἱ ἐκθέσεις τῶν Fontenay καὶ Lecocq ποὺ ἀνεφέρθησαν ἀπὸ τοὺς τόμους 8 καὶ 9 τῶν καταλοίπων τοῦ Léon Bourgeois.

Κατὰ τὴν παρουσίαν ὑλικοῦ ἀναφερομένου εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὰ κατάλοιπα τῶν ἐπὶ μέρους προσώπων, κριτήριον ἐπιλογῆς ἦτο ἡ ἐπισήμανσις νέων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐγγράφων. Προκειμένου περὶ τῶν καταλοίπων τοῦ Desages, ἀνεφέρθη τὸ σύνολον τοῦ ὑλικοῦ, ἀλλὰ κατὰ τρόπον συνοπτικόν, δεδομένου ὅτι ὑπάρχει ἀναλυτικὸς περιγραφικὸς κατάλογος αὐτοῦ. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ κατάλοιπα τὰ ἀποτελούμενα ἀποκλειστικῶς ἀπὸ τὴν ἰδιωτικὴν ἀλληλογραφίαν (Lagrené, Thouvenel, Ormesson), κριτήριον διὰ τὴν παρουσίαν τοῦ ὑλικοῦ ἐν συνόλῳ ἢ κατ' ἐπιλογὴν ἦτο ἡ ιδιότης τοῦ ἀποστολέως ἢ τοῦ παραλήπτου.

Τὰ ἐπισημανθέντα εἰς τὰ «Papiers d'Agents» ἔγγραφα, τὰ ὅποια δύνανται νὰ συμβάλουν εἰς τὴν μελέτην ἐπὶ μέρους θεμάτων τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ἱστορίας, ἐμικροφωτογραφήθησαν⁵⁴, κατὰ κανόνα μαζὶ μὲ τὸ ὑπόλοιπον ὑλικὸν τῶν φακέλων ἐντὸς τῶν ὁποίων εὐρίσκονται. Ἐμικροφωτογραφήθησαν ἐπίσης τὰ πρωτότυπα ἔγγραφα τῆς ἀλληλογραφίας τῆς Γαλλικῆς Πρεσβείας τῆς Κωνσταντινουπόλεως μὲ τὸ Γαλλικὸν Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως⁵⁵ ἀφορμὴν εἰς τὴν μικροφωτογράφησιν τῆς ἀλληλογραφίας αὐτῆς

53. Εἰς τὰ κατάλοιπα τοῦ R. de Billy (ττ. 50, 52, 53, 56) περιέχονται καὶ χειρόγραφοι σημειώσεις του, κείμενα λόγων ἢ συνεντεύξεών του, μακρὸν χειρόγραφον περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ τύπου κατὰ τὴν περίοδον Δεκεμβρίου 1916 - Ἀπριλίου 1917, διάφορα ἔντυπα, μετὰξὺ τῶν ὁποίων προκηρύξεις, τοῦ Στρατηγοῦ Zonnart, τοῦ Στρατιωτικοῦ Διοικητοῦ τῆς Κερκύρας Bauman κ.ά., τρισέλιδον δημοσίευμα ὑπὸ τὸν τίτλον *Les idées de M. N. Politis, Ministre des Affaires Étrangères sur le peuple grec* (ὑπογρ. Élie Panas), Παρίσι, Μάρτιος 1920, κ.λπ.

54. Βλ. σ. 484, ὑποσ. 14.

55. Ἡ ἀλληλογραφία αὐτὴ περιλαμβάνεται, ὅπως ἐλέχθη (σ. 449), εἰς τὴν σειρὰν *Corres-*

ἔδωσεν ἡ ὕπαρξις τῶν σχετικῶν σχεδίων εἰς τὰ κατάλοιπα τοῦ Desages καὶ ἡ διαπίστωσις ὅτι μόνον ἓνα τμῆμα τῆς ἔχει χρησιμοποιηθῆ εἰς τὴν ἱστοριογραφίαν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.

Αἱ μικροταινίαι αἱ ὁποῖαι προῆλθον ἀπὸ τὴν μικροφωτογράφησιν εὐρίσκονται εἰς τὸ Κέντρον Ἐρεῦνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἐρευνητῶν.

R É S U M É

DOCUMENTS CONCERNANT L'HISTOIRE MODERNE
DE LA GRÈCE DANS LA SÉRIE «PAPIERS D'AGENTS»
DES ARCHIVES DU QUAI D'ORSAY.

La série «Papiers d'Agents» des archives du Quai d'Orsay, accessible aux lecteurs à partir de 1975, contient des documents relatifs à l'histoire moderne de la Grèce, comme on a pu constaté au cours d'une recherche poursuivie en 1983. Il s'agit de documents (correspondance officieuse ou particulière), qui se réfèrent aux événements politiques, diplomatiques, militaires etc. qui ont eu lieu pendant des périodes diverses du 19ème siècle et du premier quart du 20ème.

La plus grande partie de documents en question concerne l'Insurrection Grecque de 1821 et l'Indépendance Hellénique, est inventoriée en détail dans un catalogue (v. p. 474 et s.) et constitue les premiers 19 volumes des papiers Émile Desages, qui était alors Secrétaire de l'Ambassade de France à Constantinople. Cette collection contient en outre des papiers sur la Grèce de la période 1830 - 1848, pendant laquelle Desages était Directeur des Affaires Politiques au Quai d'Orsay. Des lettres d'ailleurs que Desages avait adressées, au cours des années 1836 - 1843, au Ministre de France en Grèce Théodore de Lagrené sont contenues dans les papiers de ce dernier.

Les autres documents sur la Grèce ont été trouvés dans les papiers des hommes politiques et des diplomates Français qui suivent: Pierre Thouvenel (Ministre de France en Grèce, Directeur des Affaires Politiques, Ambassadeur à Constantinople, Ministre des Affaires Étrangères, lettres des années 1848 - 1862); Ernest de Saillard (Chargé d'affaires de l'Ambassade de France en

pondance Politique-Turquie. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἐγγράφων, ἐμικροφωτογραφήθησαν καὶ κατάλοιπα τοῦ Vasse St Ouen, ὁ ὁποῖος διετέλεσε Πρόξενος τῆς Γαλλίας εἰς τὴν Κρήτην· ὁ σχετικὸς φάκελος περιλαμβάνει ἔγγραφα τῶν ἐτῶν 1815 - 1835.

Grèce en 1861, copies de lettres des années 1856 - 1857); Joseph de Gabriac (Ministre de France en Grèce, quelques brouillons de lettres et un texte, datés de 1874); Olivier d'Ormesson (Chef du Protocole au Quai d'Orsay et Ministre de France en Grèce, lettres des années 1890 - 1894 et 1898 - 1899); Gabriel Hanotaux (Ministre des Affaires Étrangères, brouillons de télégrammes et lettres de l'année 1897); Stéphane Pichon (Ministre des Affaires Étrangères, divers des années 1908 - 1909); Léon Bourgeois (Sénateur, Ministre, Président du Conseil de la Société des Nations, divers des années 1915 - 1917 et 1919 - 1923); Robert de Billy (Agent diplomatique du G^{nt} Français auprès du G^{nt} National de Salonique, Ministre de France en Grèce, divers en 5 volumes, des années 1916 - 1921) et Vasse St Ouen (Consul de France à Crète, divers des années 1815 - 1835).

Les documents cités ci - dessus ont été microfilmés; les historiens peuvent consulter les microfilms au Centre de Recherches sur l'Histoire Moderne et Contemporaine de l'Hellénisme de l'Académie d'Athènes.

Π Α Ρ Α Ρ Τ Η Μ Α

Ἡ κατάρτισις τοῦ κατωτέρου πίνακος ἐβασίσθη εἰς τὴν αὐτοψίαν τοῦ ὕλικου τῶν ἐπὶ μέρους τόμων ἢ φακέλων καὶ εἰς τὸ ἀντίστοιχον τμήμα τοῦ περιγραφικοῦ καταλόγου τῶν καταλοίπων τοῦ Émile Desages. Περὶ τοῦ καταλόγου, εἰς τὰς σελίδας τοῦ ὁποίου ἀναφέρονται οἱ ἐντὸς παρενθέσεως ἀριθμοί, βλ. σσ. 446 - 7.

Φύλλα τόμων
(σελ. καταλ.)

Τ. 1 (φφ. 194, σσ. κατ. 18 - 19)

Rapports entre la France et la Russie et la Porte et la Russie (avant le début de la lutte pour l'Indépendance Grecque), 1768 - 1820	1 - 81 (18)
Indépendance Grecque-Préliminaires et études d'ensemble	82 - 194 (19)
Précis des négociations relatives aux affaires d'Orient depuis l'origine de l'insurrection des Grecs jusqu'au départ de l'Empereur de Russie pour le Congrès (février 1821 - août 1822)	86 - 170 (19)
Deux notes sur l'attitude des Puissances (et en particulier de la Russie et de l'Angleterre) depuis le début de l'insurrection grecque jusqu'en 1825 - 1826	171 - 190 (19)

Τ. 2 (φφ. 224, σσ. κατ. 20 - 28)

Indépendance Grecque, 1821 - 1822	1 - 79 (20 - 22)
Résumé des dépêches du cabinet de Russie sur les affaires de Turquie depuis le 22 juin/6 juillet 1821 jusqu'au 31 janvier/12 février 1822	38 - 45 (21)
Indépendance Grecque, 1822	80 - 224 (23 - 28)

Φύλλα τόμων
(σελ. καταλ.)

Notes relatives aux rapports russe-turques et à la politique des cabinets anglais et autrichien à cette égard	80-82 (23)
Communications des Hydriotes avec le Contre-Amiral Halgan et le Consul Général de France à Smyrne	83-97 (23-24)
Ali Pacha (mort, généalogie)	100-112 (24-25)
T. 3 (φφ. 246, σσ. κατ. 31 - 43)	
Indépendance Grecque, 1823 - 1824	
Notes de Desages relatives aux négociations de Lord Strangford avec la Porte et la Russie et à l'attitude de la Russie dans les événements d'Orient	19-41 (32)
Correspondance de L'Ambassade de France à Constantinople avec le Ministère (mais-décembre 1824, dépêches adressées par Guilleminot au Vicomte de Chateaubriand, au Comte de Villèle et au Baron de Damas-minutes Desages)	59-246 (33-43)
T. 4 (φφ. 223, σσ. κατ. 48 - 53, 44 - 47)	
Indépendance Grecque, 1824	
Documents de caractère militaire et documents relatifs à l'organisation intérieure de la Grèce	1-109 (48-53)
Documents de caractère diplomatique	110-223 (44-47)
T. 5 ¹ (φφ. 229, σσ. κατ. 71 - 73, 56 - 58, 74 - 76)	
Indépendance Grecque, 1824 - 1825	
Correspondance adressée par l'Amiral de Rigny à Guilleminot (mai - décembre 1825)	1-34 (71-73)

1. Έγγραφα του τόμου ταξινομημένα εις τὰ φφ. 216 - 216^β δὲν μνημονεύονται εις τὸν κατάλογον· εἶναι ἔγγραφα τοῦ τέλους τοῦ 1825 (μεταξὺ αὐτῶν καὶ ἐπιστολὴ τοῦ David πρὸς

	Φύλλα τόμων (σελ. καταλ)
Conférence de St Petersburg (1824 - 1825)	35-94 (56-58)
Nouvelles de caractère militaire et quelques documents de caractère diplomatique (1825)	95-229 (74-76)
T. 6 (φφ. 194, σσ. κατ. 59 - 70)	
Indépendance Grecque, 1825	
Correspondance de l'Ambassade de France à Constantinople avec le Ministère (janvier-décembre 1825, dépêches adressées par Guilleminot au Baron de Damas-minutes Desages)	1-190 (59-69)
Correspondance du Département à l'Ambassade de France à Constantinople (Guilleminot)	191-194 (70)
T. 7 ² (φφ. 147, σσ. κατ. 79 - 81)	
Indépendance Grecque, 1826 (1)	
<Divers>	1 -147 (79 - 81)
T. 8 ³ (φφ. 148 - 307, σσ. κατ. 81 - 85)	
Indépendance Grecque, 1826 (2)	
Lettres de Marquis de Caraman, Ambassadeur de France à Vienne, à Desages (avril-août 1826)	148-175 (81-82)
Correspondance adressée par le drogman Lapierre à Desages (23 avril - 11 novembre 1826)	179-188 (82)

τὸν Guilleminot), περιγράφονται δὲ εἰς τὰ φφ. 229¹ - 229⁸, εἰς χειρόγραφον περιγραφικὸν κατάλογον.

2. Οἱ τόμοι 7 καὶ 8 ἔχουν ἐνιαίαν ἀριθμησιν φύλλων. Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ τόμου 8 εἶναι ταξινομημένα ἔγγραφα τὰ ὁποῖα περιγράφονται εἰς τὸν κατάλογον μαζί με τὰ ἔγγραφα τοῦ τελευταίου φακέλου τοῦ τόμου 7.

3. Βλ. ὑποσημ. 2. Τὸ ἔγγραφον τῆς 30ῆς Ἀπριλίου ἀπὸ τὴν Βιέννην πρὸς τὸν Arponyi, ποὺ περιγράφεται με ἄλλα ἔγγραφα τοῦ τόμου 8 εἰς τὸν κατάλογον (σ. 82), περιέχεται εἰς τὸν τόμον 15 (φ. 6).

Φύλλα τόμων
(σελ. καταλ.)

Correspondance échangée entre Desages et Desgranges, drogman de l'Ambassade de France (4 mai - 8 sept. 1826)	190-222 (82 - 83)
Événements de Constantinople pendant les mois de juin et juillet 1826 (suppression de Janissaires)	228-262 (83)
Rapports de l'Ambassade de France à Constantinople avec la Légation de Prusse (lettres du Baron de Miltitz à Desages, 11 - 23 nov. 1826)	290-301 (84)
T. 9 (φφ. 261, σσ. κατ. 86 - 105)	
Indépendance Grecque, 1826 (3)	
Correspondance adressée par l'Ambassade de France à Constantinople au Département (dépêches adressées par Guillemintot au Baron de Damas, janvier - décembre ⁴ — minutes Desages)	1-261 (86-105)
T. 10 (φφ. 203, σσ. κατ. 109-110, 163-165, 161-162 158-160, 182, 108, 183-184)	
Indépendance Grecque, 1826-1827	
Lettres du Département à l'Ambassade de France à Constantinople—Ambassadeurs étrangers — Rapports avec le Gouvernement Provisoire Grecque — Notes personnelles de Desages	
Correspondance adressée par le Département à l'Ambassade de France à Constantinople (1826 - 1827)	1-43 (109-110)
Correspondance d'Ambassadeurs étrangers relative à la question grecque (1827)	44-111 (163-165)
Rapports des Puissances avec le Gouvernement	

4. 'Ελλείπει ή έκθεσις τής 3ης Αύγούστου 1826 (ύπ' άριθ. 55)' περιέχεται εις τόν τόμον 15 (φ. 9 κ.έ. — δέν περιγράφεται εις τόν κατάλογον).

	Φύλλα τόμων (σελ. καταλ.)
Provisoire Grecque (1827)	112-126 (161-162)
Rapports de l'Ambassade de France à Constantinople: I. Avec l'Ambassade d'Angleterre — Lettres de Guillemot à Stratford Canning (janvier-avril 1827). II. Avec le Reis Effendi, antérieurement à l'ouverture de la Conférence de Constantinople (janvier-juin 1827)	127-149 (158-160)
Notes personnelles de Desages sur l'évolution de la situation politique à Constantinople en 1827	150-170 (182)
Extraits de lettres de M. Houder sur la situation en Egypte (déc. 1826 - mars 1827). Extraits de la correspondance consulaire de Tino et de Milo sur la situation en Grèce (avril 1827)	171-177 (108)
Divers (1827)	179-188 (183-184)
Billets adressés à Desages par Lapierre et Desgranges, drogmans de l'Ambassade de France à Constantinople (30 mai - 25 sep. 1827)	189-203 (σ. 183)
T. 11 ⁵ (φφ. 177, σσ. κατ. 113-125)	
Indépendance Grecque, 1827 (janvier - juin)	
Correspondance adressée par l'Ambassade de France à Constantinople au Département (dépêches adressées par Guillemot au Baron de Damas-minutes Desages)	1 - 177 (113-125)
T. 12 ⁵ (φφ. 172, σσ. κατ. 125-140)	
Indépendance Grecque, 1827 (juillet-décembre)	
Correspondance adressée par l'Ambassade de France à Constantinople au Département (dépêches adressées	

Φύλλα τόμων
(σελ. καταλ.)

par Guilleminot au Baron de Damas-minutes Desages) 1-172
(125-140)

T. 13 (φφ. 172, σσ. κατ. 141-155)

Indépendance Grecque, 1827

Correspondance avec les escadres — en particulier
à l'époque de la chute d'Athènes (juin 1827) et de la ba-
taille de Navarin (20 octobre 1827)

I. Escadre française	1-147
(141-152)
II. Escadre anglaise	148-166
(153-154)
III. Escadre russe	167-172
(155)

T. 14 (φφ. 233, σσ. κατ. 166-181)

Indépendance Grecque, 1827

Conférence de Londres et de Constantinople (juillet -
décembre 1827)

I. Conférence de Londres (12 juillet 1827)	1-3
(166)
II. Conférence de Constantinople (août - décembre 1827)	4-195
(167-180)
III. Conférence de Constantinople — Documents non datés
(1827)	196-233
(181)

T. 15⁶ (φφ. 225, σσ. κατ. 226-227, 221-225, 218-220)

Indépendance Grecque, 1828 - 1829

Ambassadeurs étrangers — Conférences de Londres
(1828 - 1829) — Correspondance avec les représentants
Russes (1828 - 1829)

6. Είς τὴν ἀρχὴν τοῦ τόμου (φφ. 1 - 12) ὑπάρχουν ἔγγραφα τῶν ἐτῶν 1821 - 1827· δὲν περιγράφονται εἰς τὸν κατάλογον (εἰς τὴν οἰκίαν θέσιν· βλ. ἀνωτέρω, σ. 476, ὑποσ. 3).

	Φύλλα τόμων (σελ. καταλ.)
I. Dépêches d'Ambassadeurs étrangers relatives à la question grecque (1828 - 1829)	13-46 (226-227)
II. 1828-1829. Conférence de Londres—Mémoire et Protocoles	47-137 (221-225)
III. 1828 - 1829. Correspondance entre la Cour de Russie et ses représentants à l'étranger	138-225 (218-220)

T. 16 (φφ. 199, σσ. κατ. 187-199)

Indépendance Grecque, 1828

Correspondance adressée par l'Ambassade de France à Constantinople au Département avant le départ de l'Ambassadeur de Constantinople et après son départ (dépêches adressées par Guilleminot au Comte de la Ferronnays et à M. de Rayneval - minutes Desages) et par le Département à l'Ambassade

7-199
(187-199)

T. 17 (φφ. 254, σσ. κατ. 201-208)

Indépendance Grecque, 1828

Conférence de Corfou et de Poros (août - décembre 1828)

I. Protocoles (minutes)	1-109 (201-202)
II. Documentation: A) Délimitation de la Grèce. B) Tribut. C) Indemnité. D) Rapports de suzeraineté	110-216 (203-204)
III. Correspondance de Guilleminot et de Desages avec le Reis Effendi et l'Ambassadeur des Pays-Bas à Constantinople	217-234 (205-206)
IV. Correspondance avec le Comte Capodistrias	235-254 (207-208)

Φύλλα τόμων
(σελ. καταλ.)T. 18 (φφ. 250, σσ. κατ. 200, 213, 211-212, 209-210,
238, 214-215, 239-244)

Indépendance Grecque, 1828-1832

Correspondance du Département — Action de l'Autriche
- Expédition du Maréchal Maison — Organisation de la
Grèce

Correspondance adressée par le Département à l'Ambassade de France à Constantinople (1828)	1-29 (200)
Action de l'Autriche à Constantinople (1828)	30-35 (213)
Correspondance adressée à l'Amiral de Rigny (1828)	36-49 (211-212)
Expédition française du Maréchal Maison (1828) ⁷	50-69 (209-210)
Rapports entre la Porte et les Ambassadeurs de France et d'Angleterre	70-77 (238)
Divers (1828)	78-98 (214-215)
Indépendance Grecque (1830). Projet de note à la Porte et projet d'instructions aux drogmans (avril 1830). Divers, sans intérêt. Documents et Protocoles (mai - août 1830)	106-144 (240-242)
Grèce (1831 - janvier 1832). Correspondance a- dressée à Desages par les agents du Gouvernement Fran- çaise en Grèce: a) lettres d'Édouard Roger (8 - 24 dé- cembre 1831); b) lettres de Rouen, Résidant de France en Grèce, à Desages (correspondance officieuse, 14 mars 1831 - 25 janvier 1832)	145-169 (243)

7. Το πρώτον έγγραφο περιγράφεται εις τὸν κατάλογον μετὰ τὰ ἄλλα ἔγγραφα τοῦ φα-
κέλου.

	Φύλλα τόμων (σελ. καταλ.)
Notes de Desages non datées	170-250 (244)
T. 19 (φφ. 199, σσ. κατ. 228-237)	
Indépendance Grécque, 1829	
Correspondance avec les Ambassades de Naples et Constantinople	
I. Correspondance Ambassade ⁸ - Département (Naples, Constantinople).	1-162 (228-236)
II. Correspondance Département - Ambassade (brouillons de dépêches et de dépêches annulées non datés)	163-199 (236-237)
T. 22 (φφ. 153-272, σ. κατ. 250) ⁹	
Correspondance adressée par le Département à l'Ambassade de France à Londres (juillet 1839 - décembre 1845)	
Question d'Orient-Grèce (Soult à Bourquenay et Sebastiani, Guizot à Bourquenay et Saint Aulaire, Desages à Jarnac)	
	153-272 (250)
T. 25 ¹⁰ (φφ. 77, σσ. κατ. 258-261)	
Grèce (1832 - 1848)	
	1-77 (258-261)

8. «Dépêches adressées par Guilleminot au Comte de la Ferronnays, au Comte Portalis et au Prince de Polignac».

9. Οἱ ἀριθμοὶ τῶν φύλλων καὶ τῶν σελίδων εἰς τὸ ἐξῆς ἀφοροῦν μόνον τὰ τμήματα τῶν τόμων (τοὺς φακέλους) ποὺ ἀναγράφονται (μὲ ἐξαίρεσιν τὸν τόμον 52).

10. Εἰς τὸν τόμον περιέχονται φάκελοι μὲ τίτλους ὀνόματα χωρῶν. Γενικᾶς πληροφορίας περὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ φακέλου «Grèce» βλ. ἀνωτέρω, σ. 451.

Φύλλα τόμων
(σελ. καταλ.)

T. 34 (φφ. 85-110, σσ. κατ. 301-302)

Notices géographiques¹¹

3 Projets de travaux relatifs aux provinces et pays...	85-101 (301-302)
Notes sur les routes de...	102-110 (302)

T. 37 (φφ. 101-164, σ. κατ. 312)

Orient — Turquie — Affaires Générales

Correspondance officieuse adressée par Desages à Bourqueney, Ambassadeur de France à Constantinople (6 avril 1844 - 10 février 1848) — Chrétiens de Turquie. Questions grecques, serves etc. . . .	101-182 (312)
--	------------------

Correspondance adressée par le Département à l'Ambassade de France à Constantinople (Soult à Roussin, Thiers et Guizot au Comte de Pontois, avril 1839 - mai 1841) — Conflit turco-égyptien	129-164 (312)
---	------------------

T. 38¹² (φφ. . . . 165-320)

. . .Turquie — Affaires Générales (1834 - 1844)	165-291
Principautés danubiennes (1802 - 1845)	292-320

T. 40 (φφ. . . .58-105, . . .σ. κατ. 355)

Correspondance privée de Desages, 1826 - 1848 (lettres à Desages présentant un certain intérêt politique.

11. Ἀφοροῦν καὶ περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος.

12. Ὁ τόμος δὲν μνημονεύεται εἰς τὸν κατάλογον.

	Φύλλα τόμων (σελ. καταλ.)
. . . Sur la Grèce (1830 - 1848) ¹³	58-105 (355)

T. 52 (φφ. 234 σσ. κατ. 367, 371)

Documents relatifs aux Congrès de Troppau, de
Laybach et de Verone ¹⁴

1-234
(367, 371)

13. Ὁ φάκελος περιέχει ἐπιστολάς πρὸς τὸν Desages τῶν Rouen (Ναύπλιον, Ἰούλ.-Σεπτ. 1830, Ἀθήναι, Μάρτ. - Νοέμβρ. 1835, φφ. 58 - 77), Édouard Roger (Toulon, Ἰαν. 1832, φφ. 69 - 72), Lagrené (Ἀθήναι, Πειραιεύς, Ἰούν. - Δεκ. 1841, φφ. 79 - 95), Eynard (Beau-lieu, Ὀκτ. 1846, φ. 99) καὶ Capitaine Soitoux (Ἀθήναι, Βραχώρι, Μάρτ.-Σεπτ. 1848, φφ. 100-105)· ἐπίσης ὑπηρεσιακὸν ἔγγραφον πρὸς τὸν Desages (περὶ παροχῆς πληροφοριῶν εἰς τὸν Piscatory) καὶ ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς τοῦ Piscatory πρὸς τὸν Lagrené (Δεκ. 1842, φφ. 96 - 98).

14. Τὸ συνέδριον τῆς Βερώνας ἀφοροῦν καὶ οἱ δύο ἐπόμενοι τόμοι (ἀρ. 53 καὶ 54), οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦν συγγραφὴν τοῦ Bois le Comte περὶ τοῦ συνεδρίου. (Δὲν ἐμικροφωτογραφήθησαν).

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 13^{ΗΣ} ΙΟΥΝΙΟΥ 1985

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΛΟΥΚΑ ΜΟΥΣΟΥΛΟΥ

ΓΕΩΛΟΓΙΑ.— **Gastropoden aus dem Tripolitza-Kalk von Krioneri, zentrales Griechenland**, von *Heinz A. Kollmann**, διὰ τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Ἀγγέλου Γαλανοπούλου.

1. EINLEITUNG

Aus dem Tripolitza-Kalk, der in der Zone von Gavrovo-Triplitza Griechenlands weit verbreitet ist, werden in der Literatur immer wieder Mollusken erwähnt (*Aubouin* al. 1960, u.a.). Es sind dies in erster Linie Muscheln der Familie Radiolitidae, seltener Gastropoden. Paläontologische Beschreibungen dieser Faunen existieren nicht.

Das Vorkommen von Mollusken bei Krioneri stellt insoferne eine Ausnahme unter den bisher bekannten Fundorten dar, als Rudisten zuruecktreten. Die Gastropoden sind durch eine selective Auswitterung verhältnismäßig gut erhalten. Sie sind nicht nur individuenreich, sondern lassen auch einige oekologisch und stratigraphisch interessante Taxa erkennen

2. FUNDORT

Der Ort Krioneri liegt im zentralen Griechenland am Golf von Patras und ist durch eine Seitenstraße zu erreichen, die von der Straße Antirio-Messolongi gegen Sueden abzweigt (siehe Kartenskizze).

* HEINZ A. KOLLMANN, Γαστερόποδα ἀπὸ τοὺς ἀσβεστολίθους Τριπόλεως τοῦ Κριονερίου, τῆς Κεντρικῆς Ἑλλάδος.

Die gastropodenfuehrenden Kalke treten in den basalen Abschnitten der Tripolitza-Kalke des Varassova auf, eines mächtigen Bergstockes, der gegen Westen steil zum Meer abfällt.

In den Bergmassiven des Varassova und des westlich anschließenden Klokova, die das Nordufer des Golfes von Patras optisch beherrschen, beträgt die Gesamtmächtigkeit der Tripolitza-Kalke nach FLEURY (1980) rund 1100 Meter. Diese sind seit langer Zeit in der geologischen Literatur bekannt. Von den zahlreichen Arbeiten sei daher hier nur eine Auswahl gegeben. NEUMAYR (1880) stuft die gesamte Serie auf Grund von Rudisten in die obere Kreide ein. PHILIPPSON (1890) erkannte dagegen einen Eozän-Anteil der Serie und den Antiklinalbau des Gebietes und vergleicht diese und andere Serien mit den Tripolitza-Kalken des Peloponnes. AUBOUIN, BRUNN and CELET (1958) fuehren eine mehr detaillierte stratigraphische Untergliederung der Kalke durch. Sie erwähnten erstmals das Vorkommen von Gastropoden bei Krioneri. Eine weitere Erwähnung findet das Profil bei AUBOUIN and NEUMANN (1959) und bei AUBOUIN and DERCOURT (1963). Eine ausfuehrliche stratigraphische und sedimentologische Studie fuehrte schliesslich FLEURY (1980) durch.

3. SYSTEMATISCHE BESCHREIBUNG

Klasse: Gastropoda

Unterklasse: Streptoneura

Ordnung: Mesogastropoda

Ueberfamilie: Cerithiacea

Familie: Potamididae

Terebraliopsis aff. *arnaudi* G. TERMIER

Tafel 2 Fig. 9

1954 *Cerithium (Pyrazus) Arnaudi* G. TERMIER, Gastéropodes du Crétacé supérieur, p. 360, Textfig. 51

M a t e r i a l: Mehrere Bruchstuecke

B e s c h r e i b u n g: Breit turrikulate Gehäuse, Spira im oberen Abschnitt schwach konkav. Umgänge mäßig hoch, mit breit wulstfoermigen Querrippen, die sich auf den Umgängen entsprechen. Genauere Anzahl der Querrippen

nicht feststellbar, aber zumindest sieben. Abstände dazwischen breit. Unbestimmbare Anzahl von Längsrippen.

Letzter Umgang unten gerundet. Muendung niedrig, breit oval, mit breitem, unten schräg abgeschnittenem Kanal. Oben schwacher Ausguß. Columellarlippe gerade.

D i s k u s s i o n : Die Stuecke sind zu schlecht erhalten, um die Anzahl der Längsrippen erkennen zu lassen. Neben der Muendungsform sind die breiten, sich entsprechenden wulstförmigen Querrippen ein Merkmal von *Terebraliopsis*. Bei der vorliegenden Form ist die Anzahl der Rippen verhältnismäßig gering, wie es auch bei *Terebraliopsis arnaudi* TERMIER der Fall ist. *Terebraliopsis prosperianum* (D'ORBIGNY, 1842-43) hat neun Querrippen, *T. requienianus* (D'ORBIGNY) hat 10 Querrippen pro Umgang. *Terebraliopsis sulcorugata* (COSSMANN) hat 10 bis 12 Querrippen (siehe auch REPELIN, 1902).

V o r k o m m e n : *Terbraliopsis arnaudi* wurde von G. TERMIER (1954) aus dem Cenomanien von La Malvie Saint-Germain, Dordogne (Frankreich) beschrieben.

Tympanotonos sp.

Tafel 2 Fig. 10, 11

M a t e r i a l : Mehrere Bruchstuecke

B e s c h r e i b u n g : Turriculates bis cyrtococonoides Gehäuse, Höhe der Spira variabel. Umgänge mit ca 10 schwach opisthoklinen Querrippen, an der oberen Sutura schwach stachelförmig verlängert. Nicht feststellbare Anzahl schwacher Längsrippen. Letzter Umgang gegen Basis durch undeutliche Kante abgesetzt. Basis mit gekörnten Längsrippen.

Muendung breit oval. Oben schwach ausgeschnitten, unten deutlicher, etwas nach hinten gebogener Kanal.

D i s k u s s i o n : Es handelt sich wahrscheinlich um eine bisher unbekannte Art von *Tympanotonos*, eine Neubeschreibung ist aber wegen des unguenstigen Erhaltungszustandes nicht möglich.

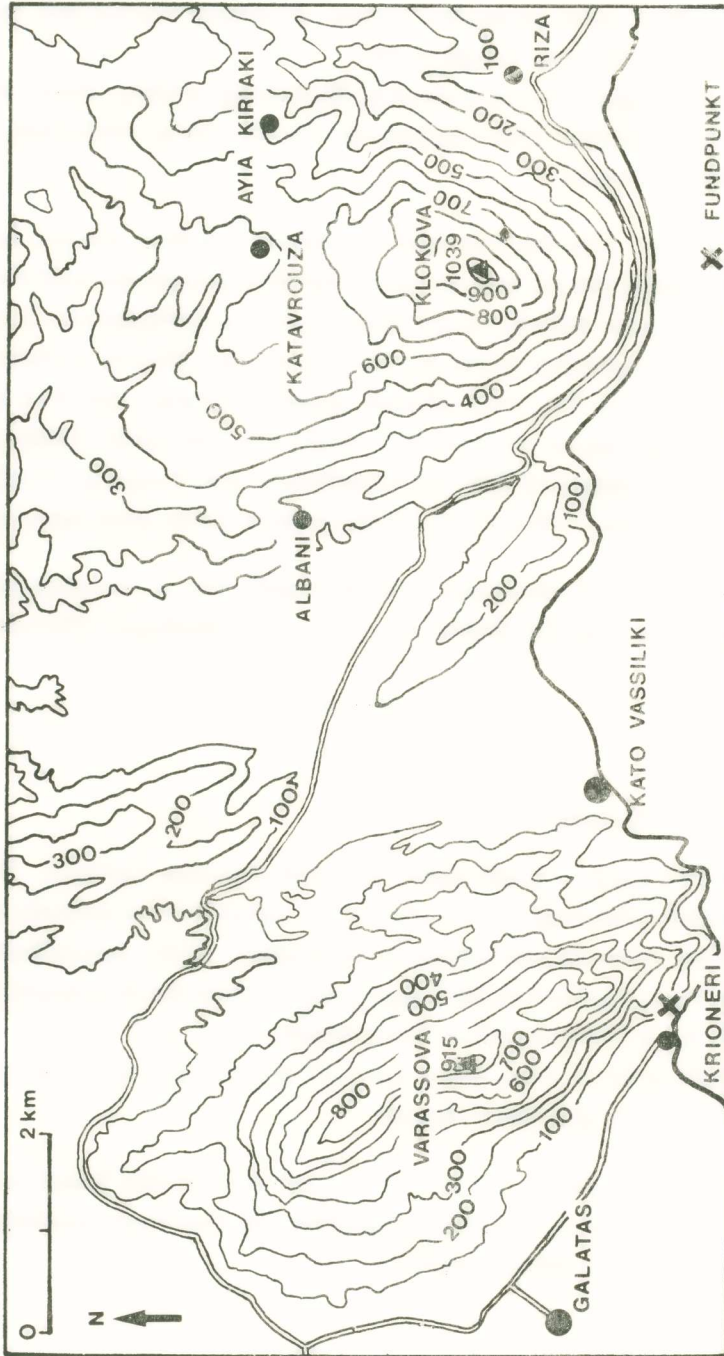
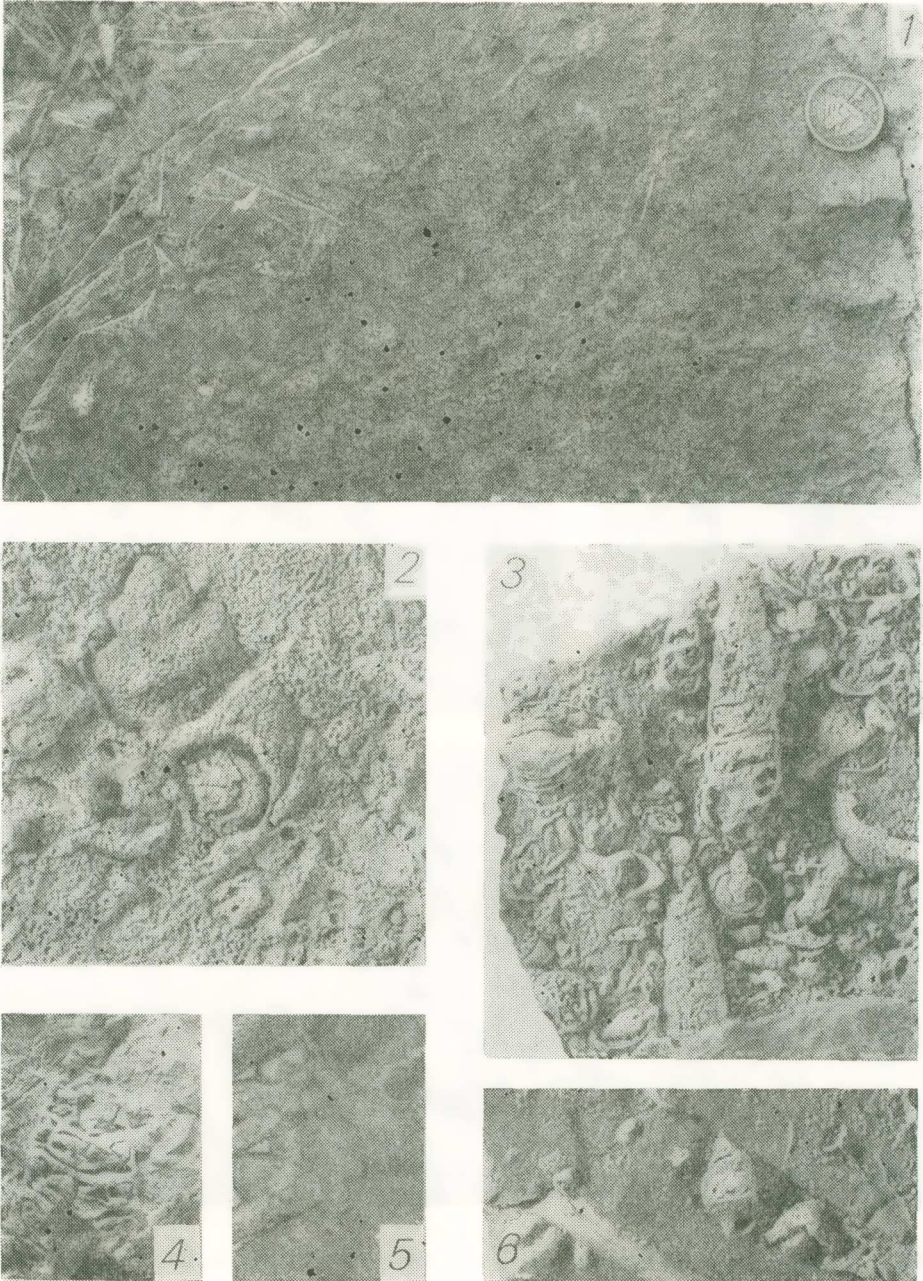
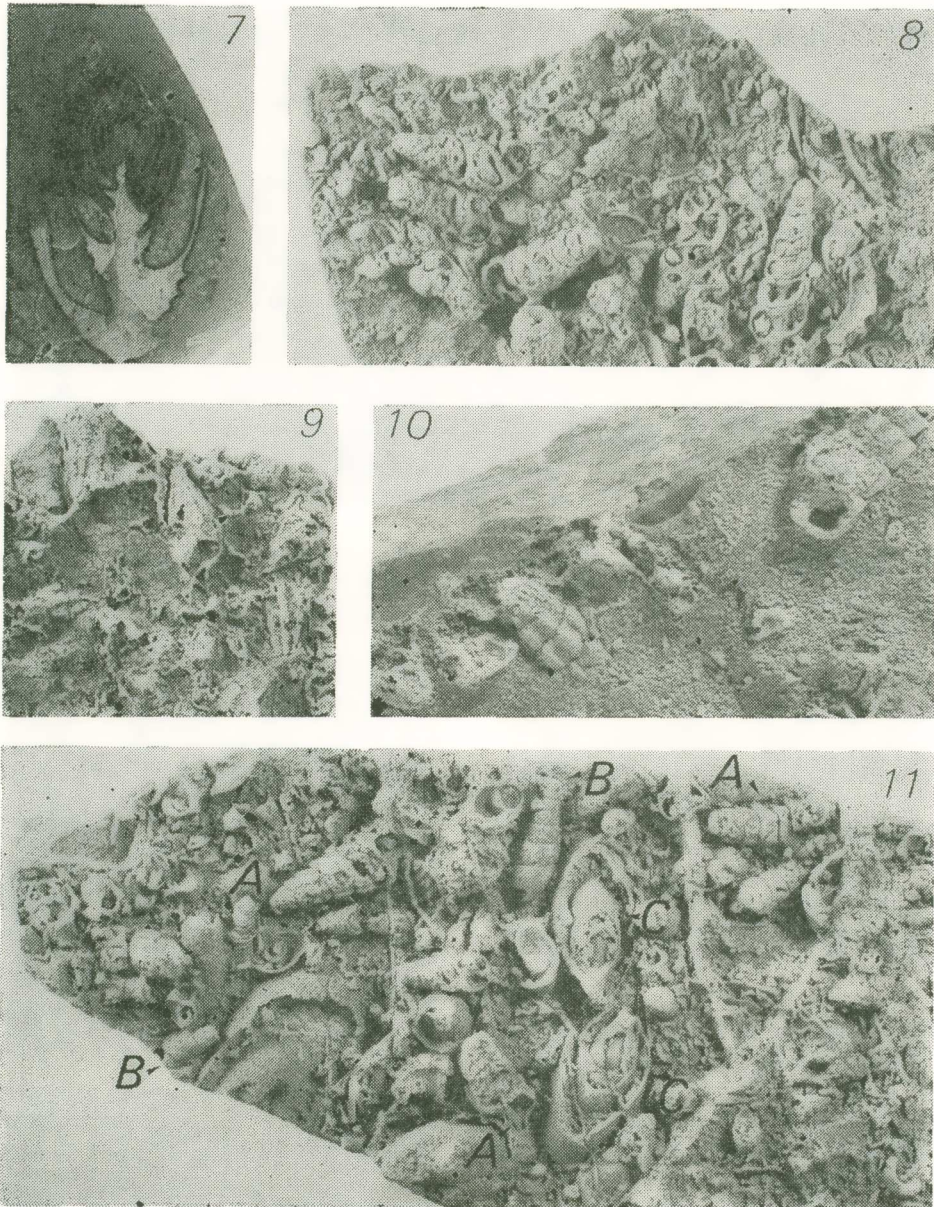

FIG. 1

Tafel 1

- Fig. 1. Ansammlung von Cerithiacea in einer Kalkbank (Geländefoto).
 Fig. 2. *Ampullina* sp. (x2).
 Fig. 3. *Clava* sp. (Zentrum) und *Omphalactaeonella syriaca* (x2).
 Fig. 4. *Plesioplocus cedrorum* (BLANCKENHORN). Angewitterter Längsschnitt (x1).
 Fig. 5. *Plesioplocus cedrorum* (BLANCKENHORN). Längsschnitt durch Umgänge (x2).
 Fig. 6. *Clava* sp. Nahezu vollständige Muendung (x2).

Tafel 2

Fig. 7. *Omphalactaeonella syriaca* (BLANCKENHORN). Großes Exemplar (x1).

Fig. 8. *Clava* sp. (x2).

Fig. 9. *Terebraliopsis* aff. *arnaudi* G. TERMIER. Ansammlung mehrerer Exemplare (x1).

Fig. 10. *Tympanotonos* sp. (x2).

Fig. 11. Anhäufung von Gastropoden.

A. *Tympanotonos* sp., B. *Clava* sp., C. *Sogdianella syriaca* (BLANCKENHORN)

Mit Ausnahme von Fig. 1, 4, 7, sind alle Stuecke mit Ammoniumchlorid bedampft. Das Belegmaterial ist an der Geologisch-Paläontologischen Abteilung des Naturhistorischen Museums Wien unter der Inventarnummer 38/1985 aufbewahrt.

Familie: Cerithiidae

Clava sp.

Tafel 1 Fig. 3, 6, Tafel 2, Fig. 8, 11

M a t e r i a l: Zahlreiche Bruchstuecke

B e s c h r e i b u n g: Gehäuse mittelgroß. Spira konvex, Höhe variabel. Umgänge niedrig, deutlich voneinander abgesetzt, schwach konvex, ohne Skulptur.

Letzter Umgang unten gewölbt. Hals mäßig hoch. Muendung an der Sutura spitz. Columella niedrig, konkav, von runder Falte gegen Kanal abgegrenzt. Kanal breit, schief nach links gerichtet. Umgänge im Schnitt oval, bei einigen Stuecken runde Falte nahe der Basis sichtbar.

D i s k u s s i o n: Die Muendungsform mit der Spindelfalte und dem gewundenen breiten Kanal sprechen fuer eine Zuordnung zur Gattung *Clava*. Die von WENZ (1938 - 44) dazu gerechneten Untergattungen unterscheiden sich vor allem durch die unterschiedliche Skulptur. Neben glatten Gehäusen treten Formen mit mehr oder minder deutlich entwickelten Längsrippen, mit Querrippen und mit Dornen auf, wobei die letzten Umgänge allerdings vollkommen ohne Skulptur sein können. Dem gegenüber sind die vorliegenden Gehäuse vollkommen glatt, so daß es sich um ein neues Taxon innerhalb der Gattung, oder mit dieser nahe verwandt, handelt. Fuer eine Neubeschreibung ist das Material allerdings zu schlecht erhalten.

Ueberfamilie: Naticacea

Familie: Naticidae

Ampullina sp.

Tafel 1 Fig. 2

M a t e r i a l: 1 Bruchstueck

B e s c h r e i b u n g: Breit turbiniformes Gehäuse. Umgänge kantig, im oberen Abschnitt flach, darunter konkav.

D i s k u s s i o n : Das Gehäuse kann wegen seines kantigen Windungsquerschnittes und der konkaven Seiten zu *Ampullina* gestellt werden. Skulptur ist keine erhalten, eine genauere Bestimmung ist daher nicht möglich.

Unterklasse: Euthyneura

Klasse: Entomotaeniata

Ueberfamilie: Nerineacea

Familie: Nerineidae

Plesioplocus cedrorum (BLANCKENHORN)

Tafel 1 Fig. 4,5

1890 *Nerinea cedrorum* BLANCKENHORN, Syrien, p. 105, pl. 8 fig. 1.

1940 *Nerinea cedrorum* BLANCKENHORN-DELPEY, région Libanaise, p. 195, fig. 152, pl. 8, fig. 1 - 8.

M a t e r i a l : 2 Bruchstuecke

B e s c h r e i b u n g : Gehäuse mittelgroß, aus niedrigen Umgängen, die nur schwach konkav sind, bestehend.

Von den Internfalten untere Spindelfalte lang, duenn und etwas wellig, mit schmaler Basis. Sehr kleine Falte auf dem oberen Abschnitt der Spindel. Parietalfalte ebenfalls duenn und lang, nach außen zu gebogen. Palatalfalte etwas tiefer als untere Spindelfalte, mit breiter Basis, ansonsten duenn und kurz. Breite runde Anschwellung auf Basis.

D i s k u s s i o n : Die Merkmal-Kombination von wenig konkaven Umgängen und der Anordnung der Internfalten stimmt mit *Plesioplocus cedrorum* ueberein. Wie bei dieser, bisher aus Nordafrika bekannten Form, ist die obere Spindelfalte sehr schwach und nicht bei allen Exemplaren zu erkennen. Charakteristisch ist auch die wellige untere Spindelfalte.

V o r k o m m e n : BLANCKENHORN (1890) gibt die Art vom "weißen Marmor mit Rudisten am Cedernpass und am Djebel Sannin bei Zachle" an. Weitere Vorkommen fuehrt DELPEY (1940) an. Sämtliche Fundstellen liegen nach DELPEY im Libanon und sind in das Cenoman einzustufen.

Familie: Itieriidae

Sogdianella syriaca (CONRAD)

Tafel 2 Fig 7, 11,

- 1852 *Actaeonella syriaca* CONRAD in W. F. LYNCH, Dead Sea, p. 233, Appendix, pl. 5, fig. 40
- 1890 *Volvulina laevis* SOW.— BLANCKENHORN, Mittel-und Nordsyrien, p. 118.
- 1900 *Actaeonella syriaca* CONRAD-BOEHM, Libanon und Karmel, p. 217 pl. 6, fig. 9, 10.
- 1927 *Actaeonella (Volvulina) syriaca* CONRAD-BLANCKENHORN, Syrien-Palästina, p. 181
- 1940 *Actaeonella syriaca* CONRAD-DELPEY, Région Libanaise, p. 236, Textfig. 175 (3)
- 1956 *Actaeonella obtusa* ZEKELI-G.TERMIER in BRUNN, Pinde septentrional et Macedoine occidentale, p. 117, pl. 14, fig. 3.
- 1976 *Omphalactaeonella syriaca* (CONRAD)-HACOBJAN, Armenische SSR, p. 305, pl. 63, fig. 1 - 3.
- non: *Actaeonella syriaca* CONRAD-FRAAS, Aus dem Orient, p. 95, pl. 1 fig. 2 = *Trochactaeon salomonis* FRAAS

Material: Zahlreiche kleine und 1 großes Exemplar, alle unvollständig.

Beschreibung: Gehäuse involut. Größte Dicke im Uebergangsbereich mittleres-oberes Drittel. Frühe Umgänge und kleine Exemplare darunter stark konvex, spätere gerundet zylindrisch. Oberes Gehäusedrittel stark konkav.

Innenhohlräume unten stark erweitert, Columella sehr schief, mit drei Falten.

Oberes Gehäusedrittel stark konkav.

Diskussion: Die von DJALILOV (1972) aufgestellte Gattung *Sogdianella* zeigt innerhalb der Spindel, im Bereich der Columella der einzelnen Umgänge, schmale halbmondförmige Hohlräume, die auf einen Siphonalkanal der vorhergehenden Umgänge hinweisen. Dieses Kennzeichen ist bei den Stuecken aus Krioneri infolge der vollkommen rekristallisierten Gehäuse nicht erhalten. Infolge der charakteristischen Gehäuseform-unten

stark konvex, oben konkav-können diese jedoch zu *Sogdianella syriaca* gestellt werden.

Sämtliche vorher erwähnten morphologischen Kennzeichen sind bei den von G. TERMIER in BRUNN (1956) als *Actaeonella obtusa* (ZEKELI) bestimmten Stuecken aus Kozani (Mazedonien) zu beobachten, die daher eindeutig *Sogdianella syriaca* zuzuweisen sind.

Vorkommen: Cenoman des Nahen Ostens. Oberes Cenoman von Armenien, Cenoman von Scafidi, NW Kozani (Mazedonien, Griechenland).

4. AUSWERTUNG DER FAUNEN

4.1. Biostratigraphie

Die Fauna von Krioneri setzt sich aus folgenden Gastropoden zusammen:

Terebraliopsis aff. *arnaudi* G. TERMIER

Tympanotonos sp.

Clava sp.

Ampullina sp.

Plesioplocus cedrorum (BLANCKENHORN)

Sogdianella syriaca (CONRAD)

Von diesen Formen sind die beiden zuletzt genannten Arten auf das Cenomanien beschränkt. Eine weitere Präzisierung der biostratigraphischen Zuordnung mittels Gastropoden ist zur Zeit nicht möglich. Aufgrund der Foraminiferen *Sellialveolina* gr. *viallii*, *Paracoskinolina fleuryi* (an der Basis), *Peneroplis planatus parvus*, *Nezzazata* aff. *convexa* und *Nezzazata gyra* kann das Alter der gastropodenführenden Gesteine nach FLEURY (1980) auf unteres bis mittleres Cenomanien eingengt werden.

4.2. Ökologische Auswertung

Unter den bei Krioneri nachgewiesenen Gastropoden-Gattungen kommt allein *Tympanotonos* auch rezent vor. Nach BROWN (1980) tritt diese Gattung mit zwei Arten in Lagunen von Senegal und der Elfenbein-Küste

auf. ELOUARD (1974) weit *Tympanotonos radula* LINNE im niedrig-energetischen Bereich nach, *T. fuscatus* LINNE dagegen im mäßig energetischen Bereich. Sowohl ELOUARD (1974) als auch BINDER (1968) weisen auf die große Toleranz von *Tympanotonos*-Arten gegen Salinitäts-Schwankungen hin. Nach BINDER (1968) tritt *T. fuscatus* LINNE ab einer Salinität von 2‰ auf, was dem Oligohalinikum (0,5-5‰ Salzgehalt) entspricht. Eine ähnliche ökologische Toleranz duerften auch die Vertreter der auf die Kreide beschränkten Gattung *Terebraliopsis* gehabt haben. Sie wurde von ROSENBERG (1956) bei Wien zusammen mit der Gastropodengattung *Pyrgulifera* nachgewiesen, die im extremen Oligohalinikum und wahrscheinlich auch im Süßwasser vorkommt. HERM (1977) zeigt, daß *Terebraliopsis* in den Gosau-Ablagerungen von Brandenberg bis in Bereiche vorkommt, die neben der genannten Gattung durch *Trochactaeon*, *Ampullina*, *Homalopoma*, *Nerita*, *Neritopsis*, *Cassioppe* und *Pirenella*, sowie durch Muscheln der Gattung *Radiolites* gekennzeichnet sind. Als Biotop nimmt Herm eine Außenlagune, bzw. ein Lagunenstrand, der größeren Salinitätsschwankungen ausgesetzt war, an.

Zum Unterschied zu diesem Vorkommen sind in Krioneri Formen, die ausschließlich im reduzierten Salinitäts-Milieu auftraten, wie etwa *Cassioppe*, nicht vertreten. Dieses Milieu ist daher auf Grund der Fauna auszuschließen. Sichere Anhaltspunkte fuer die Sedimentationsbedingungen sind allerdings daraus nicht abzuleiten.

Bereits FLEURY (1980) hat aufgrund der mikrofaziellen Untersuchungen die Gesteine als Fenster-Biomikrite mit Breccien-Lagen angesprochen und diese als Ablagerungen geschuetzter Sedimentationsräume im Gezeitenbereich gedeutet. Dieser Beschreibung wäre auch das Auftreten von Stromatolithen mit Laminationen im Millimeter-Bereich hinzuzufuegen. Diese Typen entsprächen der Fazieszone 8 von WILSON (1975). Diese stellt nach WILSON Ablagerungen sehr flacher Lagunen und von Tuempeln, die von der Kueste abgeschnitten waren, dar. Die Wasserzirkulation war stark herabgesetzt und die Salinität lag im salinen bis hypersalinen Bereich.

Mit diesen Befunden ist die Faunen-Zusammensetzung im Einklag. WILSON (1975) weist darauf hin, daß lokal Gastropoden in großer Häufigkeit, aber geringer Artenvielfalt in dieser Fazieszone vorkommen, wie dies in Krioneri zu beobachten ist. Auch das Auftreten der Gattung *Tympanotonos*, die ja rezent ebenfalls bis in hypersaline Bereiche hinein vorkommt, stimmt damit ueberein.

5. DANK. Die Geländearbeiten wurden mit Unterstützung von Herrn Prof. Dr. N. SYMEONIDIS, Universität Athen, durchgeführt. Herr J. PREIS, Präparator an der Geologisch-Paläontologischen Abteilung des Naturhistorischen Museums Wien, half dem Verfasser bei der Geländearbeit. Frau A. SCHUMACHER, Naturhistorisches Museum Wien, stellte die Fotos her. Allen sei herzlich gedankt.

Π Ε Ρ Ι Λ Η Ψ Η

ΓΑΣΤΕΡΟΠΟΔΑ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΑΣΒΕΣΤΟΛΙΘΟΥΣ ΤΡΙΠΟΛΕΩΣ ΤΟΥ ΚΡΙΟΝΕΡΙΟΥ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Στήν έργασία αυτή περιγράφεται μία πανίδα Γαστεροπόδων τών άσβεστολίθων τής Τριπόλεως που είναι πολύ διαδεδομένη στη Ζώνη Γαβρόβου Τριπόλεως από τη θέση Κριονέρι (Κόλπος Πατρών, Κεντρική Έλλάδα).

Η παρουσία τών Γαστεροπόδων Κριονερίου αποτελεί έξαιρεση σε σχέση με τις άλλες γνωστές θέσεις διότι έχουν υποχωρήσει οι Ρουδιστές. Μέχρι σήμερα δέν υπήρχε παλαιοντολογική περιγραφή αυτής τής πανίδος. Στην έργασία δίδεται ή συστηματική περιγραφή τής παλαιοπανίδος.

Η πανίδα του Κριονερίου, αποτελουμένη από τα είδη: *Terebraliopsis* aff. *arnaudi* G. *TERMIER*, *Tympanotonos* sp., *Clava* sp., *Ampullina* sp. *Plesio- plocus cedrorum* (BLANCKENHORN) και *Sogdianella syriaca* (CONRAD) τοποθετείται στο Κενομάνιο. Πιο ακριβής βιοστρωματογραφική κατάταξη με βάση τα Γαστεροπόδα προς το παρόν δέν είναι δυνατή. Με βάση τα υπάρχοντα Τρηματοφόρα κατά τον Fleury ή ηλικία τους μπορεί να είναι Κατώτερο έως μέσο Κενομάνιο.

Επίσης γίνεται Οικολογική αξιολόγηση τής πανίδος, όπως π.χ. από τα γένη που διαπιστώνονται στο Κριονέρι, το γένος *Tympanotonos* ζει και σήμερα. Κατά τον Brown (1980) το γένος αυτό παρουσιάζεται με δύο είδη στις Λαγούνες τής Σενεγάλης και τής Ακτής του Έλεφαντοστού. Ο Elouard (1974) τοποθετεί το είδος *Tympanotonos radula* σε περιοχές χαμηλής ένεργείας και αντίθετα το είδος *Tympanotonos fuscatus* σε περιοχές μετρίας ένεργείας.

Οι Elouard (1974) και ο Binder (1968) αναφέρουν την μεγάλη άνεκτικότητα τών ειδών του *Tympanotonos* στις διακυμάνσεις τής αλατότητας. Κατά τον Binder (1968) το είδος *Tympanotonos fuscatus* αποσύρεται σε αλατότητα 2‰ που αντιστοιχεί στην περιοχή του Όλιγούαλλου (0,5 - 5‰ ποσότητας άλατος). Παρό-

μοια οικολογική ανεκτικότητα θά μπορούσαν να έχουν τὰ γένη *Terebraliopsis* πού συναντῶνται στὸ Κρητιδικὸ καὶ πού ἡ παρουσία τους ἔχει ἐπιβεβαιωθεῖ ἀπὸ τὸν Rosenberg (1956) μαζὶ μὲ τὸ γένος *Pyrgulifera* τὸ ὁποῖο ζεῖ σὲ πολὺ Ὀλιγούαλλα καὶ πιθανῶς σὲ γλυκὰ νερά.

Ἐπίσης ὁ Herm (1977) στὶς ἀποθέσεις τοῦ Gosau τοῦ Btandenberg ἔδειξε μὲ τὰ ἀπολιθώματα *Terebraliopsis*, *Trochactaeon*, *Ampullina*, *Homalopoma*, *Nerita*, *Neritopsis*, *Cassiope* καὶ *Pirenella* ὅτι ὁ βιότοπος εἶναι μία ἐξωτερικὴ Λαγούνα μὲ μεγάλες διακυμάνσεις ἀλατότητας).

Στὴ θέση Κριονέρι (Κόλπος Πατρῶν) τὰ Γαστερόποδα ἀφθονοῦν ἀλλὰ δὲν εἶναι καλὰ διατηρημένα. Ἀπὸ τὴ σύνθεση τῆς πανίδος καὶ τὴν λιθοφάση ἀποδεικνύεται ἓνα περιβάλλον ἀπὸ ρηχὲς γέφυρες ἢ λιμνοθάλασσα μὲ συνθῆκες ἀλμυρῆς ἕως ὑπερύαλλης.

L I T E R A T U R

- J. A u b o u i n, J. H. B r u n n, P. C e l e t: Les massifs du Klokova et Varassova (Akarnie).— Ann. géol. pays Helléniques 9: 256 - 259. Athen, 1958.
- J. A u b o u i n and J. D e r c o u r t: Zone préapulienne, zone ionienne et zone du Gavrovo en Péloponnèse occidentale.— Bull. Soc. Geol. Fr. (7) 4: 785 - 794, 6 Textfig. Paris, 1963.
- J. A u b o u i n and M. N e u m a n n: Contribution à l'étude stratigraphique et micropaléontologique de l'Eocène en Grèce.— Rev. Micropaléont. 2/1: 31 - 49, 8 Textfig., 5pl. Paris, 1959.
- J. A u b o u i n, et al.: Le Crétacé supérieur en Grèce.— Bull. Soc. Geol. Fr. (7) 2: 452 - 469, 2 Textfig. Paris, 1960.
- E. B i n d e r: Répartition des mollusques dans la Lagune Ebrié (Côte d'Ivoire).— Cah. O.R.S.T.O.M., sér. Hydrobiol. 2/3 - 4: 3 - 34, 5 Textfig. Paris, 1968.
- M. B l a n c k e n h o r n: Beiträge zur Geologie Syriens: Die Entwicklung des Kreide-systems in Mittel-und Nord-Syrien.— IV+135p. 3 tab., 11 pl. Kassel, 1890.
- J. B o e h m: Über cretaceische Gastropoden vom Libanon und vom Carmel.— Z. dt. Geol. Ges. 52/2: 189 - 219, 16 Textfig., pl. 5 - 7, Berlin, 1900.
- D. S. B r o w n: Freshwater snails of Africa and their medical importance.— Verl. Taylor and Francis: i - x, 1 - 487, 153 Textfig. London, 1980.
- J. H. B r u n n: Étude géologique du Pinde septentrional et de la Macédoine occidentale.— Ann. geol. pays Hell. 7: V - XVIII, 1 - 358, 77 Textfig., 20 pl. Athen, 1956.
- F. C a r b o n e, A. P r a t u r l o n, G. S i r n a: The Cenomanian Shelf-edge facies

- of Rocca di Cave (Preneštini Mts, Latium), Geol. Rom., X: p. 131 - 198, 53 fig. 1 tab. Roma, 1971.
- T. A. Conrad: Description of the fossils of Syria, in: Lynch, W. F., Official report of the United States Expedition to explore the Dead Sea and the River Jordan, p. 211 - 235, pl. 1 - 22, Appendix 1 - 7. Baltimore, 1852.
- M. Cossmann: Observations sur quelques coquilles crétaciques recueillies en Franc. Ass. Fr., Compte rendu de la 25me session 2: 243 - 269, 2 pl. Carthage, (Tunis), 1968.
- G. Delpey: Les Gastéropodes Mésozoïques de la région Libanaise.— Haut-Commissariat Republ. Franc. en Syrie et au Liban, Notes et Mém. 3, Etudes Paléontologiques: 5 - 292, 1940.
- M. R. Djailov: K sistematike Akteonellidi.— Pal. Zurn. 1972/1: 16 - 23, pl. 3, Moskwa, 1972.
- P. Elouard: Ecologie des mollusques de la lagune de Fadionte (Senegal) et de son homologue fossile de Mbodienne (5500 ans avant nos jours).— Haliotis 4: 153 - 166, 5 Textfig. Lyon, 1974.
- J. Fleury: Les zones de Gavrovo-Tripolitza et du Pinde-Olonos (Grèce continentale et Péloponnèse du Nord).— Soc. Géol. Nord, Publ. 4: 1 - 651, Textfig., 10 pl. Villeneuve d'Asqu, 1980.
- O. Fraas: Aus dem Orient., p. 1 - 222. 3 pl. Stuttgart, 1867.
- V. T. Hacobjan: Novyj rod pozdneme lov'ch akteonellid.— Doklady Akad. Nauk Arm. SSR 55: 230 - 234, 2 Textfig., 1 pl. Erevan, 1972.
- Pozdnemelovye gastropody Armenskoj SSR.— p. 1 - 440, 40 Textfig., 83 pls. Erevan, 1976.
- D. Herm: Zyklische Regressions-sedimentation und Fossil-Vergesellschaftungen in der Gosau (Santonium) von Brandenburg/Tirol.— Mitt. Bayer. Staatslg. Palaeont. hist. Geol. 17: 257 - 277, 5 Textfig. Muenchen, 1977.
- M. Neumayr: Der geologische Bau des westlichen Mittel-Griechenland.— Denkschr., Akad. Wiss., Mathem.— Natufw. Kl.40: 91 - 128, 1 Textfig., 1 pl. Wien, 1880.
- A. d'Orbigny: Paléontologie Française, Terrains Crétacés, 2. Teil: Gastéropodes. 456 p., pl. 149 - 236 Paris, 1842 - 43.
- A. Philippson: Bericht ueber eine Reise durch Nord-und Mittel-Griechenland.— Z. Ges. Erdkunde 25: 331 - 406, pl. 6 Berlin, 1890.
- J. Repelin: Description des faunes et des gisements du Cénomaniens saumâtre ou d'eu douce.— Ann. Mus. d'Hist. Nat. Marseille-Geologie, 7: 1 - 112, 8 pl. Marseille, 1902.
- G. Rosenberg: Berichte aus den Nördlichen und Suedlichen Kalkalpen. A. Die Actaeonellenkalke von Kaltenleutgeben.— Verh. Geol. B.A. 1956/2: 165 - 170, 1 Textfig. Wien, 1956.
- G. Termier: Castéropodes du Crétacé supérieur dans le sudouest de la France (Groupe II).— 1954. Bull. Soc. Hist. nat. Toulouse 89: 323 - 382, fig. 1 - 74, 1954.

- W. W e n z: Gastropoda, Allgemeiner Teil und Prosobranchia in: Handbuch der Paläozoologie, vol. 6 pt. 1.— p. I - XII, 1 - 1639, Textfig. 1 - 4211. Berlin, 1938 - 1944.
- J. L. W i l s o n: Carbonate Facies in Geologic History. Springer - Verlag, 471 p., Textfig. 30 pl. Berlin-Heidelberg, 1975.